'Kleurloos' kijken naar mensen . . .

Etnische groepen in de krijgsmacht

Verantwoording

Samenstelling: Wim Heij, Wim Reinders, Frank Spoelstra
Vormgeving: Frank Spoelstra
Druk: Brouwer Offset b.v. Utrecht
Uitgave: Bureau Hoofdraadsman
Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist

Het overzicht van buitenlandse feestdagen in dit boekje mochten wij overnemen van de kalender 1988 uitgegeven door het Nederlands Centrum Buitenlanders in Utrecht (zie voor bestellingen onder Adressen op blz. 56).
Ook zijn elf foto's afkomstig uit het fotoarchief van het NCB, dat wij zeer erkentelijk zijn voor de bereidwillige medewerking.

'Kleurloos' kijken naar mensen . . .

Etnische groepen in de krijgsmacht

Inhoud

	pagina
Vooraf	5
Etnische groepen in Nederland	7
De integratie van etnische groepen in de krijgsmacht	13
„. . . er zijn nu al zo'n 500 moslims in de Nederlandse krijgsmacht . . ."	19
„Wil je goed bevonden worden, dan moet je werkelijk héél goed zijn"	22
„Het zijn de meest simpelen die zoiets zeggen"	26
„. . . ik weet niet precies wat ze denken, misschien wel domme Turk . . ."	30
„Het eten was trouwens goed in orde . . ."	34
„. . . het is net of je geen fout mag maken . . ."	36
„Als ik een andere huidskleur had gehad . . ."	41
„Ik voel mij op en top Nederlands"	45
Wie verder wil lezen	48
Buitenlandse feestdagen 1988	50
Adressen	56

Vooraf

De één zegt: „Over het algemeen heb je het als minderheid in militaire dienst niet slecht." Ook: „Nederlanders kijken niet vijandig naar buitenlanders."
Een ander zegt: „Bijna iedereen maakt onvriendelijke opmerkingen vanwege mijn huidkleur. Buitenlanders worden met andere maatstaven beoordeeld als de Nederlanders zelf."
Uitspraken van jonge mensen uit de krijgsmacht. Nederlanders dus, want anders zouden ze hier niet hun dienstplicht vervullen.
Behalve de vraaggesprekken met dienstplichtige militairen bevat deze uitgave een artikel van een beroepsofficier die op de KMA een scriptie schreef met als titel: „De integratie van etnische minderheden binnen de Nederlandse krijgsmacht." Verder schreef een journalist een artikel over etnische groepen in Nederland.
Op dit moment is zo'n vijf procent van de Nederlandse bevolking van buitenlandse herkomst. En volgens een rapport van de Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht (MRK) zal in 1995 tien procent van de militairen afkomstig zijn uit etnische groeperingen van buiten de grenzen.
Hoe worden deze mensen opgevangen in de Nederlandse samenleving en met name in de krijgsmacht?
Dat is de vraag die centraal staat in het zogenaamde jaarboekje dat de dienst humanistisch geestelijke verzorging bij de krijgsmacht in 1987 uitgeeft. Uit de citaten hierboven blijkt dat er geen eenduidig beeld uit de antwoorden naar voren komt. Wel lijkt het erop dat Nederlanders nog best groeimogelijkheden hebben voor wat betreft het *kleurloos* kijken naar mensen.

De samenstellers:
Wim Heij
Wim Reinders
Frank Spoelstra

Zeist, december 1987

Etnische groepen in Nederland

Het is bekend dat in de loop der eeuwen duizenden mensen een betere toekomst in Nederland kwamen zoeken. We noemen ondermeer de Hugenoten en de Joden. Beide groepen zijn helemaal geintegreerd in de Nederlandse samenleving, maar ten aanzien van de Joden werden er aanvankelijk beperkingen opgelegd; ze mochten tot het eind van de 18de eeuw een aantal beroepen niet uitoefenen. Joden hebben in Nederland ook nu nog van tijd tot tijd last van anti-semitisme. Tot kort voor de oorlog werden Joden zelfs in een aantal Amsterdamse restaurants consequent geweigerd.

Foto Clara Custers

Chinezen

Een veel kleinere groep die vóór de tweede wereldoorlog naar Nederland kwam waren Chinezen. De meesten hadden als schepeling gediend bij de Nederlandse koopvaardij. Toen zij overbodig raakten trachtten enige honderden van hen zich in Nederland te vestigen. Dat veroorzaakte venijnige weerstand; veel kranten schreven openlijk over 'het gele gevaar'. In Amsterdam werd in de jaren twintig een razzia op Chinezen gehouden en werden vele gedeporteerd. Toch is de Chinese gemeenschap geleidelijk aan toegenomen. Waren het er in de jaren zestig nog maar ca. 2.000, nu wordt hun aantal geschat op 40.000, onderwie nogal wat illegalen. De Chinezen in Nederland zijn voornamelijk afkomstig uit Hong Kong, maar we vinden minderheden onder hen afkomstig uit de Chineze Volksrepubliek, Taiwan, Maleisië, Singapore, Indonesië, Vietnam en Suriname. De overgrote meerderheid van Chinezen in Nederland is werkzaam in het restaurantwezen. Alleen de Chinezen uit Indonesië hebben praktisch allemaal de Nederlandse nationaliteit.

Na de oorlog vertrokken veel Nederlanders en Indische Nederlanders (van gemengd Nederland-Indonesisch bloed), van wie de meerderheid Nederland absoluut niet kende, van Indonesië naar Nederland in verband met het onafhankelijk worden van Indonesië. In totaal betrof het over een periode van ruim 15 jaar enkele honderdduizenden zogeheten gerepatrieerden. Hoewel zij het, zeker de eerste jaren, heel moeilijk hadden, zijn de meesten redelijk goed geintegreerd geraakt.

Molukkers

De Molukkers kwamen in het begin van de jaren vijftig naar Nederland, omdat

Foto SPB

zij niet wensten over te gaan van het Nederlands Indische leger (KNIL) naar de Indonesische strijdkrachten en Nederland verder geen kant met ze op kon. Ook speelde een belangrijke rol dat zij op de Molukken een onafhankelijke republiek hadden uitgeroepen, waar zij, om begrijpelijke redenen, van de Indonesische autoriteiten niet naar mochten terugkeren.

Deze Molukkers (5.000 militairen plus 7.500 vrouwen en kinderen) werden gedemobiliseerd en vervolgens ondergebracht in kampen – hun verblijf in Nederland zou slechts tijdelijk zijn – en later, in de jaren zestig, verhuisden zij naar aparte wijken verspreid over het hele land. Om publieke redenen wensten de meesten geen gebruik te maken van de mogelijkheid Nederlands staatsburger te worden, immers zij beschouwden zichzelf als burger van de vrije Republiek der Zuidmolukken (RMS), ook al was dit gebied al lang door het Indonesische leger herveroverd. Iemand die wel een Nederlands paspoort aanvroeg werd als 'verrader' gezien. Het gevolg was dat de meeste Molukkers statenloos werden.

Om hun politieke eisen kracht bij te zetten en de Nederlandse regering te dwingen hun RMS-ideaal serieus te nemen en in de wereld hun recht op zelfbeschikking te bepleiten, voerden in het midden van de jaren zeventig groepjes jonge Molukkers een aantal gijzelings-

acties uit in Drenthe en Amsterdam. Ten gevolge van die acties kwamen verschillende Nederlanders, maar ook enkele Molukkers om het leven. Nog steeds ondervinden de Molukkers als gevolg van die drastische acties meer discriminatie, met name op de arbeidsmarkt, dan andere etnische groepen. Overigens is het RMS-ideaal zo ver op de achtergrond geraakt dat het geen zonde meer is Nederlander te worden. Vandaar dat we uit de inmiddels tot meer dan 40.000 leden aangegroeide groep geleidelijk aan steeds meer mensen als dienstplichtigen aantreffen in de strijdkrachten. Slechts enkelen meldden zich aan als beroepsmilitair. In 1986 werd een overeenkomst gesloten tussen de regering Lubbers en de belangrijkste Molukse organisaties, waarin de zogeheten KNIL-rechten van de Molukkers worden geregeld.

Surinamers

De grootste onder de etnische groepen in Nederland is (afgezien van de Indische Nederlanders) de Surinaamse met circa 200.000 zielen. Hoewel er ook al vóór de oorlog Surinamers in Nederland verbleven (studenten, musici en een enkele politieke banneling zoals Anton de Kom) is het grootste deel in de jaren zestig en zeventig naar Nederland gekomen. Vooral toen de datum van de onafhankelijkheid (25 november 1975) naderbij kwam besloten tienduizenden Surinamers uit angst voor een onstabiele politieke toekomst naar Nederland te vertrekken. Er werden opvangcentra voor hen ingericht in afwachting van definitieve huisvesting. Ongeveer de helft van alle Surinamers woont in de drie grote steden. De twee belangrijkste etnische groepen zijn de Creolen, van oorsprong slaven uit Afrika, en de Hindoestanen, afstammelingen van uit het toenmalige Brits-Indië aangevoerde koelies die het werk van de vrijgeworden slaven op de Surinaamse plantages dienden over te nemen. Rond de eeuwwisseling tot aan de jaren twintig liet het Nederlandse goevernement in Paramaribo ook koelies uit Java komen.
Sinds 1980 zijn er nog ongeveer 10.000 Surinamers bijgekomen en zijn slechts enkele duizenden naar hun land teruggekeerd. Omdat 90% Nederlands staatsburger is, treffen we in de strijdkrachten nogal wat Surinaamse dienstplichtigen aan, onderwie ook moslims. Iets minder dan een kwart van de Hindoestanen is islamiet. De meeste Surinamers hebben geleidelijk aan hun plaats in de Nederlandse samenleving gevonden, maar ze zijn in dit opzicht nog niet zo ver als de Indische Nederlanders. Evenals onder de Molukkers heerst er ook onder Surinamers een hoge en nog steeds stijgende werkloosheid. Dat heeft er ondermeer toe geleid dat veel Surinamers (voornamelijk Hindoestanen) eigen winkels zijn begonnen. De onderlinge concurrentie is soms zeer fel.

10 januari 1983

niet die paar
erkende
racisten
vormen het grootste gevaar
maar al die
gewone mensen
die denken
dat niet te zijn

Bep Hofland

Antillianen

De laatste jaren neigen steeds meer Antillianen zich in Nederland te vestigen, in verband met de slechter wordende economische situatie daar. Omdat zij onderdanen zijn van het Koninkrijk der Nederlanden kunnen Antillianen zich vrij in Nederland vestigen. Aanvankelijk vertrokken Antillianen voornamelijk naar Nederland om hier te studeren of een opleiding te volgen, maar inmiddels is gezinsmigratie al lang geen uitzondering meer. Ook onder de Antillianen is de werkloosheid in Nederland hoog. Zij vallen in Nederland ook onder de dienstplicht, behalve als zij hier slechts zijn om te studeren. Het aantal mensen onder hen dat hier studeert met een beurs (bursalen) is in verhouding nog steeds groot.

Mediterrane groepen

Het is voor een belangrijk deel de invloed van naar Nederland geëmigreerde Antilliaanse musici (geweest), dat Amsterdam is uitgegroeid tot een belangrijk Europees centrum van latijns-amerikaanse, caraibische en salsa-muziek. Toen de Nederlandse economie in de jaren zestig een enorme opleving doormaakte kwamen bedrijven en fabrieken arbeiders tekort. Deze bedrijven gingen op zoek naar arbeiders in Zuid-Europa

en Noord-Afrika. Later werd deze werving overgenomen door de Nederlandse overheid. De grootste contingenten waren afkomstig uit Turkije en Marokko, maar in de jaren vijftig kwamen al de eerste Italiaanse mijnwerkers naar Limburg.
De geworven Mediterrane arbeiders werden na verloop van enige jaren in de gelegenheid gesteld hun gezin te laten overkomen. Velen deden dat ook. Omdat de meesten als ongeoefend of ongeschoold arbeider niet al te veel verdienden, waren de herenigde gezinnen veelal aangewezen op goedkope woningen. Deze bevonden zich voornamelijk in de oudere saneringswijken van de grotere steden. Omdat zich daar bovendien ook veel Surinamers vestigden was dit voor de oorspronkelijke bewoners vaak moeilijk te accepteren. Er ontstonden raciale spanningen, die echter maar zelden tot uitbarsting kwamen en zeker niet op de schaal zoals we dat in Engeland hebben gezien. De grootte van de Turkse gemeenschap wordt op 160.000 zielen geschat, die van de Marokkanen op ruim 100.000. De islam is voor hen van zeer groot belang. Overal in het land zijn moskeeën en gebedsruimten ingericht, die tevens dienst doen als sociaal centrum.

Naast deze twee grote groepen migranten zijn er dan nog kleinere groepen Grieken, Italianen, Spanjaarden, Portugezen, Joegoslaven en Tunesiërs. Een heel aparte groep vormen de voornamelijk in Rotterdam gevestigde Kaap Verdianen. Veel van hen voeren aanvankelijk, net als de Chinezen een halve eeuw voor hen, op Nederlandse koopvaardijschepen en vestigden zich in Nederland nadat ze overbodig waren geworden.

Werkloosheid
Het zijn vooral de Turken en Marokkanen die het erg moeilijk hebben in Nederland. Ook onder hen is de werkloosheid schrikbarend groot. Veel oudere 'gastarbeiders' hebben of hun baan verloren als gevolg van de economische teruggang en de automatisering, of zijn door het smerige werk dat zij deden vaak al voor hun 50ste arbeidsongeschikt verklaard. Ofschoon de Nederlandse regering regelingen heeft ontworpen om met behoud van bepaalde uitkeringen naar hun land van herkomst terug te keren, kan men (nog) niet spreken van een massale remigratie. Hun kinderen zijn vaak in Nederland opgegroeid en vervreemd van hun land, maar komen hier ook moeilijk aan de bak, vanwege hun geringe scholing, maar ook als gevolg van discriminatie op de arbeidsmarkt.

Versluiering
Overigens beperkt die discriminatie zich niet tot de arbeidsmarkt, ook in het dagelijks leven komen een aantal typisch Nederlandse vormen van racisme voor. Het hoofdkenmerk is, wat je zou kunnen noemen versluiering, in tegenstelling tot de veel directere en hardere vormen van racisme zoals die in landen als Amerika en Engeland voorkomen. Het racisme dat zich in Nederland manifesteert heeft veel te maken met de fatsoensnormen die hier gegroeid zijn, ondermeer vanuit het calvinisme, dat een element van huichelachtigheid in zich bergt. We weten allemaal dat rassendiscriminatie 'niet hoort', maar het komt, zoals we ook allemaal weten, wel degelijk voor en het wordt als zeer schrijnend ervaren. Het vervelende is dat door het indirecte karakter ervan het gemakkelijk te ontkennen valt (bv. „Ach joh, een geintje, zo heb ik het niet bedoeld") en dus is het moeilijk te bestrijden.

Islam
De islam, we zeiden het al eerder, is voor de meeste Turken en Marokkanen, maar ook voor de andere moslims, van levensbelang. Zeker als het in het maatschappelijk leven niet naar wens gaat, of de overtuiging heeft post gevat niet door de Nederlandse samenleving geaccepteerd te worden. Het geloof, de islam dus, is bij Turken, Marokkanen en andere moslims veel sterker cultuurgebonden dan het christendom voor de gemiddelde Nederlander. De heilige Koran vormt een houvast, maar niet zelden

ook een gesel voor degene die ermee in bedwang wordt gehouden. Het komt regelmatig voor dat vaders, die merken dat hun zoons en dochters in de (te) vrije Nederlandse samenleving hun eigen leven willen leiden, net als zo veel Nederlandse leeftijdgenoten, op grond van teksten uit de Koran hun kinderen kort houden. Soms werkt dat, maar heel vaak heeft dit een tegenovergesteld effect. De opgroeiende kinderen, vooral jongens, verlaten het ouderlijk huis. Soms weten ze zichzelf redelijk goed te redden, vooral als ze een Nederlands meisje hebben leren kennen, maar te vaak komen zij terecht bij lotgenoten die een zwervend bestaan lijden en uiteindelijk via drugsgebruik tot crimineel gedrag komen. Dat is zeker niet de meerderheid, hoewel nauwkeurige percentages nooit zijn vastgesteld, maar ze zorgen helaas, meer dan al die oppassende jonge Turken en Marokkanen waar we nooit veel van horen, voor een negatief imago van deze mediterrane groepen.

Minderhedenbeleid

Naast de mensen afkomstig uit de voormalige koloniën en uit de zogeheten wervingslanden verblijven er in Nederland nog enkele duizenden politieke vluchtelingen, asielzoekers en zigeuners (zowel Nederlandse als buitenlandse). De Vietnamezen zijn het talrijkst onder de vluchtelingen; asielzoekers zijn voor-

namelijk afkomstig uit Sri Lanka, Afghanistan, Iran, Suriname en Ghana. Daarnaast zijn er nog enkele toch vrij omvangrijke groepen die niet onder het Nederlandse minderhedenbeleid vallen, zoals de Pakistani, maar ook de al eerder genoemde Chinezen, evenals de naar schatting 20.000 buitenlandse adoptiekinderen afkomstig uit veel verschillende Derde Wereldlanden. De Nederlandse regering is pas vanaf het eind van de jaren zeventig een bewust minderhedenbeleid gaan ontwikkelen. Voor dit doel staat er jaarlijks een bedrag van 700 miljoen gulden op de begroting. Via een aantal inspraakorganen kunnen georganiseerde groepen invloed uitoefenen op dat beleid. De grootste zorg, nu en voor de toekomst, is de zeer hoge werkloosheid onder praktisch alle geledingen van de samen ongeveer 5% tellende etnische gemeenschap in Nederland. Dat percentage verschilt erg van plaats tot plaats: in Friesland ligt het bij voorbeeld ver onder het gemiddelde en in Amsterdam is al bijna één op de vijf bewoners van buitenlandse herkomst.

Peter Schumacher

De auteur, redacteur van NRC/Handelsblad, schrijft al ruim tien jaar artikelen en beschouwingen over etnische groepen en hun betrekkingen tot de Nederlandse samenleving.

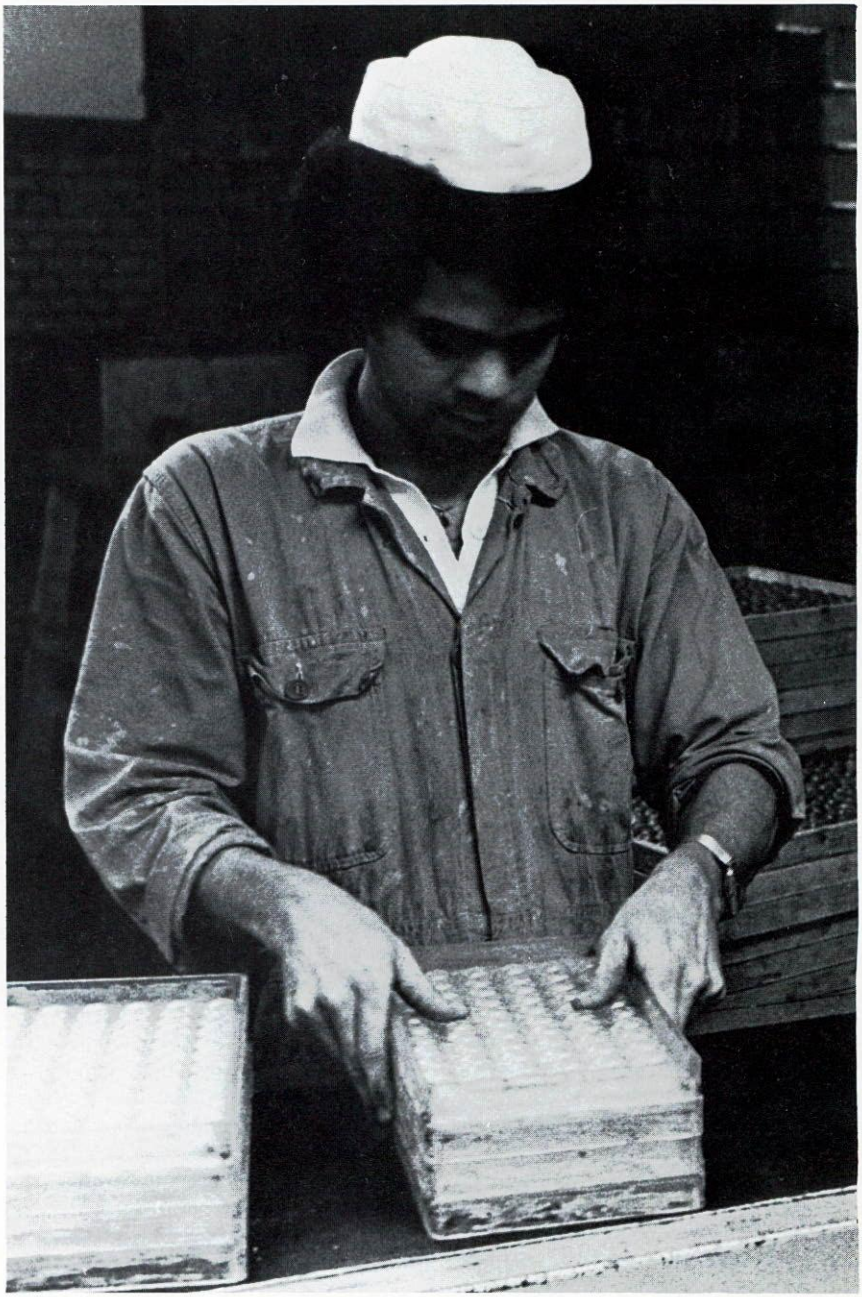

Foto SPB

De integratie van etnische groepen in de krijgsmacht

'Een islamitische jongeman durfde tijdens een meerdaagse schietoefening in Duitsland niet te vertellen, dat islamieten zich niet naakt aan anderen mogen tonen. De douchegelegenheid bestond echter uit een grote tent waar men zij aan zij kon douchen. De jongeman koos er voor niet te douchen, maar toen de groep dit merkte reageerde zij erop met het ontkleden van de jongen en hem te dwingen zich alsnog te douchen.'
Het is opmerkelijk, dat uitgerekend dit voorval het meest geciteerde fragment is uit de studie, die ik in 1984 ter afsluiting van de opleiding aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda heb uitgevoerd. Waar gaat het eigenlijk om?

In 1983 bleek tijdens cursussen personeelszaken, die onder verantwoordelijkheid van de Directie Personeel Koninklijke Landmacht (DPKL) werden gehouden, dat er in de praktijk problemen rezen betreffende etnische minderheden in de Koninklijke Landmacht (KL).
Gezien het feit, dat er tot op dat moment nog geen specifiek beleid ontwikkeld was, heeft de afdeling Gedragswetenschappen DPKL verzocht aan de afdeling Sociologische en Psychologische Studie van de Koninklijke Militaire Academie om een *beleidsvoorbereidend* onderzoek over etnische minderheden in de KL uit te laten voeren.
In augustus 1984 verscheen dit onderzoek onder de titel: 'De integratie van etnische minderheden binnen de Nederlandse krijgsmacht'. De doelstelling was tweeledig:

a. het verzamelen van gegevens om een juist inzicht te krijgen in de aard en omvang van mogelijke problemen;
b. het aangeven van knelpunten, die aanleiding zouden kunnen geven tot het ontwikkelen van beleid op dit terrein.

De doelgroepen
Nederland is na de Tweede Wereldoorlog van een emigratieland uitgegroeid tot een immigratieland. Achtereenvolgens kwamen gerepatrieerden uit Indonesië, Molukkers, Surinamers, Antillianen, Turkse en Marokkaanse landverhuizers naar Nederland. Dit heeft ertoe geleid, dat er hier honderdduizenden mensen, afkomstig uit andere landen, wonen, werken en leven.
Steeds meer ontstaat de indruk, dat het hier gaat om een permanent verschijnsel. Eén en ander trekt ook aan de Nederlandse krijgsmacht niet geruisloos voorbij. Maatschappelijke ontwikkelingen zullen immers steeds weerspiegeld worden in onze krijgsmacht, niet in de laatste plaats doordat Nederland gekozen heeft voor een leger, dat voor een belangrijk deel uit dienstplichtigen bestaat.
Met het aannemen van de Nederlandse nationaliteit verkrijgen de etnische minderheden naast een aantal rechten ook plichten, waarbij de dienstplicht voor de mannelijke bevolking in deze context van groot belang is. De Nederlandse krijgsmacht zal in de nabije toekomst in toenemende mate te maken krijgen met jonge lieden, die qua afkomst, kultuur en religie afwijken van wat men tot nu toe gewoon was. Het is dan ook niet denkbeeldig, dat de integratie van deze nieuwe groepen vragen op zal roepen, temeer daar de integratie in de burgermaatschappij ook niet vlekkeloos verloopt.

Als gevolg van misverstanden en veel onbegrip is de oorsponkelijke Nederlandse bevolking de totale groep etnische minderheden als één groep gaan beschouwen. Zo worden problemen, die bijvoorbeeld rijzen door confrontatie met Marokkanen opgeteld bij een evenmin vlekkeloos verlopend kontakt met Surinamers. Het zal duidelijk zijn, dat er een onderscheid gemaakt dient te worden naar sociale en kulturele achtergronden van de verschillende groepen.

Gerepatrieerden uit Indonesië
Hoewel de gerepatrieerden uit Indonesië, die volgend op de soevereiniteitsoverdracht in 1949 naar Nederland kwamen, geen probleemgroep vormen, is hun positie in deze context erg bepalend

geweest. De ervaringen, die met deze groep werden opgedaan, zijn daarom zo belangrijk, omdat men, naar achteraf bleek ten onrechte, de problemen, die zich later voordeden met andere groepen etnische minderheden, meende te kunnen oplossen aan de hand van deze ervaringen. De inpassing van de gerepatrieerden in de Nederlandse samenleving is succesvol verlopen. Dit niet alleen vanwege het feit, dat de samenleving zich op de, voor deze groep, meest strategische terreinen een aanzienlijke inspanning heeft getroost om deelneming op voet van gelijkheid aan het maatschappelijk verkeer te bevorderen, maar bovenal de ambities van de betrokkenen, het opleidingsniveau, hun Nederlandse kulturele uitrusting èn de gunstige – met name economische – omstandigheden.

Molukkers

Zoals bij de gerepatrieerden van het begin af aan konsekwent de deelneming aan het maatschappelijke verkeer is bevorderd, zo is er bij de Molukkers in het begin konsekwent vanuit gegaan, dat deze groep wel buiten de Nederlandse samenleving kon blijven staan. Het verblijf in Nederland, als gevolg van de ontslagprocedure van de beroepsmilitairen uit het Koninklijk Nederlands Indische Leger (KNIL), zou immers toch maar van korte duur zijn.
Toen dit beleid na 1960 verlaten werd, was reeds de woonoordenkultuur ontstaan: een subkultuur gevoed met onder andere de omgangsvormen in de KNIL-kazerne (Tangsi) en het politieke ideaal van de Vrije Republiek der Zuid-Molukken, ofwel Republiek Maluku Selatan (RMS).

Daar waar deze subkultuur voor de oudere generatie nog een zekere autenticiteit en positieve waarde had, ontaardde zij bij de jongeren steeds meer in een contrakultuur, die de integratie van de Molukkers in de Nederlandse samenleving ernstig belemmert. Zij zijn nu eenmaal steeds meer bij deze samenleving betrokken geraakt en sterk georienteerd op de huidige jeugdkultuur, op consumptie en onmiddellijke behoeftenbevrediging. Maar tegelijkertijd schieten zij naar hun eigen gevoel in de moderne samenleving weer tekort, met name door hun lage opleidingsniveau.

Het Nederlandse beleid kan in deze situatie weinig meer doen dan hopen, dat deze groep zelf tot wat meer klaarheid komt. Pas dan kan men gaan vaststellen welke maatregelen getroffen moeten worden om de volgende generaties Mo-

Foto's Wim Reinders

lukkers een sociale positie gelijk aan die van anderen in de samenleving te laten innemen.

Surinamers en Antillianen

Omdat de Surinamers en Antillianen aanvankelijk zeer geleidelijk en afzonderlijk naar Nederland migreerden en niemand hen, noch zij zichzelf, zag als 'blijvers', werd hun aanwezigheid betrekkelijk laat als een probleem ondervonden.

Hoewel de integratie in de loop van de tijd bij met name de Surinamers moeilijker is weer te geven dan bij de voorgaande migrantengroepen wegens de grote variatie in verblijfsduur, mag toch in het algemeen gesteld worden, dat deze moeizaam verliep als gevolg van de teruglopende conjunctuur enerzijds en de toename van het aantal slecht toegeruste migranten anderzijds.

Zo bleek bijvoorbeeld uit cijfers van het Ministerie van Sociale Zaken (1982, 1983), dat zowel onder de Surinamers alsook onder de Antillianen ± 25% (!) als werkzoekende stond geregistreerd. Ook op het gebied van onderwijs bleek, dat 'vele kinderen op een niveau ver beneden dat van hun Nederlandse leeftijdgenoten funktioneren' (citaat: Van Amersfoort, 1974).

De migratie van Surinamers en Antillianen naar Nederland is een fase in een dynamisch proces, waarvan het einde voorlopig niet in zicht is. Inmiddels is er een eind gekomen aan de oversteek van zeer grote aantallen Surinamers vanuit hun land naar Nederland. De posities, die Surinamers en Antillianen in onze samenleving innemen, verschillen onderling sterk, mede als gevolg van de uiteenlopende wijzen waarop de verschillende fasen in het migratieproces zijn verlopen. Hoewel we derhalve niet kunnen spreken over dé 'Surinaamse of Antilliaanse migrant', kunnen we stellen, dat de maatschappelijke posities van deze bevolkingskategorieën in Nederland er *niet* belangrijk beter op zijn geworden. Wèl zijn de kontakten van Surinamers en Antillianen met allerlei instellingen en instanties verbeterd als gevolg van het intensiever geworden overheidsbeleid.

Turken en Marokkanen

Als gevolg van de krapte op de arbeidsmarkt en een opbloeiende economie in de zestiger jaren, kon Nederland zich veroorloven arbeidskrachten uit de Middellandse Zeelanden aan te trekken, waarvan het merendeel uit Turkije en Marokko.

Aldus werd mankracht geleverd voor het vervullen van onvermijdelijk werk, dat echter niet meer met ónze industriële welvaart en óns opleidingsniveau correspondeerde. Hoewel aanvankelijk bedoeld om het conjuncturele arbeiderstekort aan te vullen, wijst de praktijk uit, dat deze mensen zich merendeels permanent zullen vestigen in Nederland.

Deze beoordelingsfout heeft reeds tot misstanten en misvattingen geleid in de woon-, werk- en onderwijssituatie van deze mensen.

In 1983 viel uit de 'Minderhedennota' op te maken, dat de overheid de situatie had onderkend en het lang uitgebleven beleid, met betrekking tot deze problematiek, had opgestart. Hoewel de situa-

tie op de arbeids- en woningmarkt weinig vooruitzichten biedt, zijn de grote inspanningen om de integratie van de kinderen van deze gastarbeiders op de scholen te bevorderen, hoopgevend voor de toekomst.

Een oriëntatie binnen de krijgsmacht

De problematiek rond de tweede generatie van de etnische minderheden dient zich pas sinds betrekkelijk korte tijd aan. Dit is ook makkelijk te verklaren aan de hand van een klein rekensommetje. Indien we 1960 nemen als jaar van aankomst van de eerste grote groepen gastarbeiders, komen we al snel tot de konklusie, dat de oudste, in Nederland geboren kinderen van deze mensen ongeveer vijf en twintig jaar zullen zijn. Deze kinderen bevinden zich tussen twee kulturen. Enerzijds worden zij thuis, in het gezin, geconfronteerd met de kultuur uit het land van herkomst van de ouders. Anderzijds komen zij in aanraking met de Nederlandse kultuur op school, op straat, bij Nederlandse vrienden en vriendinnen en in allerlei kontakten binnen de maatschappij (J.E. Ellemers, 1979).

Het is dan ook niet ondenkbaar, dat de desoriëntatie vergroot wordt wanneer deze jongeren hun *intrede* doen in de *Nederlandse krijgsmacht*.
Binnen dit militaire apparaat heerst een kultuur, die in een aantal opzichten duidelijk afwijkt van de burgermaatschappij. De jongeren uit etnische minderheden, net als andere jongeren zoekend naar een vast beeld van zichzelf, worden in deze situatie nogal eens geconfronteerd met problemen, die zij niet eigenmachtig kunnen oplossen. Steeds vaker wordt de krijgsmacht geconfronteerd met jongeren uit etnische minderheden, die gestrand zijn in de pogingen om hun problemen op te lossen. Tot nu toe hebben deze ervaringen merendeels betrekking op jonge militairen van Surinaamse afkomst.
De Stichting Buitenlanders West-Brabant (1984) verwacht, dat de derde generatie *Turkse* en *Marokkaanse* jongeren in *grote getale* het *Nederlanderschap* zal aanvragen. Een gevolg hiervan is, dat tal van *deze jongeren* zullen worden opgeroepen hun *militaire dienstplicht* te vervullen.

Volkskrant 3 okt. '87

Etnische jongeren hebben grens aanpassing bereikt

herstellen. Ons uitgangspunt is dat het kind weer naar huis gaat. Meestal lukt dat ook, Marokkaanse jongens hangen heel sterk aan hun moeder. Anders proberen we hen begeleid of zelfstandig op

De problemen van jongeren uit etnische minderheidsgroepen in Nederland worden alleen maar groter. Zij hebben weinig scholing en nauwelijks uitzicht op werk. Hun ouders

schuwt er voor dat JAC's, adviesbureaus en jeugdinternaten met steeds moeilijker vragen van etnische jongeren geconfronteerd gaan worden. Het probleem is volgens de raad, dat Nederlandse hulpinstellingen niet genoeg in staat zijn etnische jongeren op te vangen

Om vooruit te lopen op de toekomstige ontwikkelingen en om knelpunten aan te geven in de huidige situatie heeft er een oriëntatie plaats gevonden binnen de krijgsmacht. Hierbij is er informatie ingewonnen bij achtereenvolgens: een indelingsraad, diverse kontaktpersonen, commandanten, jonge militairen afkomstig uit etnische minderheidsgroepen, de geestelijke verzorging, de militair sociale dienst en tenslotte de sektie individuele hulpverlening.
Zij allen maken een duidelijk onderscheid tussen de situatie in de opleidingscentra en de situatie op de werkplek.

Foto Gerlo Beernink/NFK

Opleidingscentra en werkplek
Het eerste kontakt met de krijgsmacht maken de jonge militairen in de opleidingscentra of de schoolset van de diverse eenheden. Het vreemd zijn met de nieuwe situatie maakt, dat zij allen op elkaar zijn aangewezen. Elk groepslid is een onmisbare schakel om te komen tot een goede samenwerking. In deze situatie komen ook de jongeren uit de etnische minderheden tot zeer goede en sterke sociale kontakten met de overige Nederlandse collega's.
Ondanks een aantal minder prettige ervaringen (met betrekking tot voeding en verlofdagen) blijkt deze situatie de *integratie* van deze jongeren binnen de krijgsmacht *sterk* te *bevorderen*.

Op de werkplek echter manifesteren zich *tal van problemen*. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen problemen, veroorzaakt door de persoonlijke achtergronden van jonge militairen uit etnische groepen en problemen waar de krijgsmacht zelf debet aan is.

Persoonsgebonden problemen
– Bij de uitvoering van hun takenpakket blijkt een aantal van deze jongeren te functioneren op een wijze, die afwijkt van wat in de organisatie vereist is. De oorzaak hiervan moet worden gezocht in een ander tijdsbesef, waardoor zij in een *langzamer tempo* functioneren dan hun collega's.
– Een gebrek aan inzicht in de ernst en gevolgen van krijgstuchtelijke vergrijpen en een sterke binding met de familie en vriendenkring zijn de oorzaken van een *veelvuldige ongeoorloofde afwezigheid* en een *hoog ziekteverzuim* van deze jongeren.
– Veel voorkomend zijn problemen als gevolg van de *slechte financiële posities*

van deze jongeren.
– Vaak wat al *te licht* nemen deze jongeren het woord *discriminatie* in de mond. Hoewel deze zich incidenteel daadwerkelijk voordoet wordt het meestal aangewend als schakelaar *om* de *hulpverlening* op *te starten*.

Organisatiegebonden problemen
– De 'Regeling faciliteiten voor Joodse, Moslim en Hindoe militairen' van 13 augustus 1981 blijkt in de praktijk, met name op het gebied van de *voeding* en *verlofdagen* te *weinig duidelijkheid* te scheppen.
– Informatieverstrekking blijkt hèt sleutelwoord te zijn. De jonge militairen uit de etnische minderheden blijken vaak *verkeerde verwachtingen* te hebben ten aanzien van de krijgsmacht, hetgeen door het *verstrekken van informatie* kan worden *voorkomen*.
Daarnaast is er bij de commandanten en hulpverleners een duidelijk *gebrek aan kennis* van de sociale, kulturele en godsdienstige achtergronden van deze jongeren waarneembaar. Ook dit zou door het verstrekken van kennis en informatie – bijvoorbeeld tijdens cursussen – kunnen worden ondervangen.
– Er bestaan duidelijke tekortkomingen in de communicatie-lijnen tussen deze jongeren en de krijgsmacht. Vaak worden de *problemen te laat zichtbaar*, omdat de jongens met niemand durven of kunnen praten. Dit omdat ze ofwel bang zijn afwijkend gedrag te vertonen, ofwel er geen functionarissen binnen de organisatie aanwezig zijn, waar ze met hùn specifieke problemen terecht kunnen.

De huidige situatie
Tal van malen zijn de problemen van militairen uit etnische minderheden op dusdanige wijze opeengehoopt, dat maatregelen vanuit de organisatie noodzakelijk waren. Het scala van mogelijkheden tot dusverre is erg beperkt. Indien de problemen niet uit de wereld kunnen worden geholpen door middel van een *tussenpersoon* uit de direkte omgeving (collega, commandant, etc.), worden ze voorgelegd aan de *Sociale Coördinatie Commissie*.
Komt ook deze commissie niet verder, dan wordt het geval al snel in handen gegeven van de *Militair Sociale Dienst* of het *Bureau Individuele Hulpverlening*. Indien de zaak al bij deze instanties is aangeland, kunnen zij vaak niets anders doen dan een advies tot *overplaatsing* geven aan de Directie Personeel Koninklijke Landmacht. In de praktijk blijkt, dat deze jongeren dan worden overgeplaatst naar een *administratieve funktie* of naar de *werktroepen*. Veelal is deze nieuwe werkplek gelegen in de direkte omgeving van de woonplaats van deze jongeren.
Mocht de persoon in kwestie blijven dysfunktioneren, dan verlaat hij de organisatie alweer spoedig via de achterdeur door middel van een *buitengewoon dienstplichtig*-stelling of zelfs een *S5*.

ALS IEMAND ROEPT,
ALLE BUITENLANDERS TERUG
NAAR HUN LAND
VAN HERKOMST OKE, DAT
ZOU KUNNEN
MAAR DAN WEL
CONSEKWENT
AMERIKA VOOR DE INDIANEN
AZIË VOOR DE AZIATEN
ZUID-AFRIKA ALLEEN VOOR
ZWARTEN
AUSTRALIË VOOR DE
ABORIGINALS
DE ZUIDPOOL VOOR DE
PINGUINS
NEDERLAND WEER ONDER
WATER

hhhhhhhhh

De oplossing voor deze situatie zal gezocht moeten worden in het rapport dat door de Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht (MRK) in juni 1987 werd aangeboden aan de Minister van Defensie. De door mij aangedragen problemen zijn in de diverse media vrij uitvoerig behandeld. Ik hoop dan ook, dat niet alleen de problemen, maar ook de oplossingen voor deze media een dusdanige nieuwswaarde opleveren, dat ze er uitgebreid over zullen berichten!

Erhan Tanercan

De auteur volgde van 1981-1985 een officiersopleiding aan de KMA te Breda en is momenteel plaatsvervangend compagniescommandant van het 13e Pantserinfanteriebataljon te Schalkhaar.

„. . . er zijn nu al zo'n 500 moslims in de Nederlandse krijgsmacht . . ."

„Voordat ik in dienst ging, werkte ik bij het moslim-informatiecentrum, daardoor wist ik al dat er bepaalde faciliteiten waren voor moslims en andere gelovigen. En toen ik in dienst kwam, heb ik kenbaar gemaakt dat ik moslim was. Dat word heel goed opgevangen, ik had nogal ingezeten over voeding en dergelijke, maar het ging allemaal heel goed. De kok haalde speciaal ritueel geslacht vlees voor me uit Venlo, ik zat daar op de rij-opleiding. Ik kon ook op vrijdag naar huis, alleen miste ik daardoor elke week een paar rijlessen.

Ik had ook gezegd dat ik vijf keer per dag wilde bidden, en dat kon heel goed, in de pauzes en zo. Ik had ook een ruimte gevraagd waar je je kon terugtrekken om te bidden, die heb ik ook gekregen, ergens op de zolder. Dat is me allemaal heel erg meegevallen."

Aan het woord is Abdullah Haselhoef, die eerder dit jaar in het nieuws kwam, toen hij als dienstplichtig kanonnier onderdook om te kunnen voldoen aan zijn verplichtingen voor de Ramadan, de islamitische vastenmaand.

Was je de enige met een opvallend afwijkende geloofsovertuiging?

Nee, dat was wel leuk, er was nog een moslim, en we werden op dezelfde kamer gezet. Dat heeft echt de eenzaamheid doorbroken, want je voelt je toch geïsoleerd. We gingen samen bidden en samen eten. We waren wel twee verschillende mensen, met verschillende interesses, maar je deelt toch eenzelfde achtergrond. Hij was van Marokkaanse afkomst, en had ook wat meer moeilijkheden met de taal.

Buitenbeentje

Maar je hebt een aantal voorschriften waar je je aan houden wilt, zoals het eten, het bidden, geen alcohol, niet roken, je bent toch een soort buitenbeentje . . .

Ja, zeker roken. Dat had bijvoorbeeld die andere jongen – je weet, pornografie is in de islam niet toegestaan, pin-ups, playmates en dergelijke dus. Die hingen wel op de kamer. Die andere jongen scheurde ze wel van de muur, maar ik ging er van uit dat ik mijn ogen kon neerslaan, zodat ik ze niet hoefde te zien, je bent tenslotte niet gedwongen er naar te kijken. Maar volgens de regeling mochten dergelijke platen alleen worden opgehangen met instemming van alle kamergenoten, daar had ik me natuurlijk op kunnen beroepen, maar dat

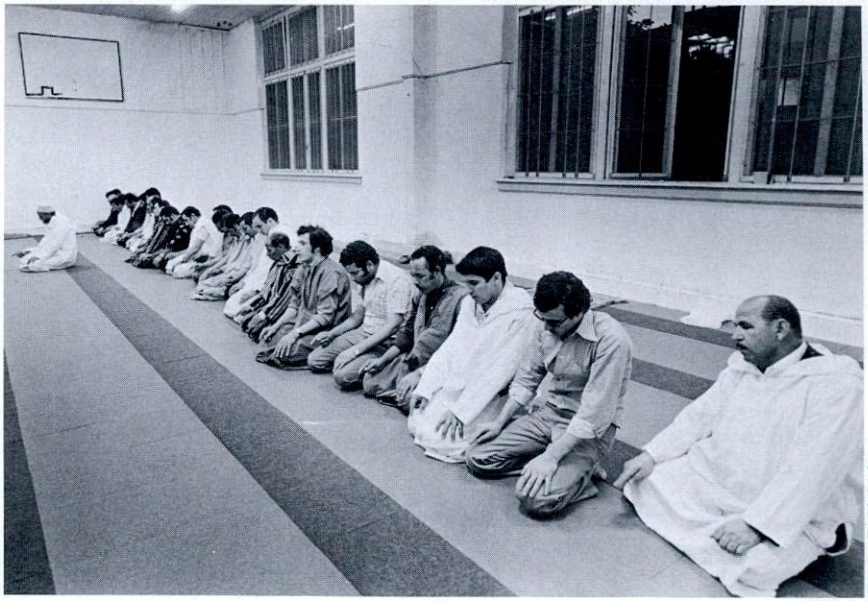

Foto 't Sticht

komt de groepsatmosfeer natuurlijk helemaal niet ten goede, dus dat heb ik niet gedaan. En alcohol en hashj, dat is tegenwoordig in het leger zo normaal, daar kun je niets van zeggen. Maar kijk, ik denk dat elk serieus religieus persoon een buitenbeen is, als hij praktiseert.

Van het kader had je ook geen last?
Niet op geloofsgebied. Je bent natuurlijk op verschillende terreinen iemand. Je bent gelovig, je bent – als dienstplichtig Nederlander – verplicht in dienst, en dan kun je als moslim geen problemen hebben, maar als dienstplichtige of als Nederlander wel, maar dat staat los van elkaar.

En je afwijkende huidskleur?
Ja, dat valt echt op. Als je iets niet goed doet, samen met anderen, dan word je er wel altijd als eerste en soms als enige op aangesproken. Dat komt omdat je opvalt, ik zeg niet dat het diskriminatie is of zo, dat kun je ook hebben als je heel dik bent of zo. Je bent je er wel van bewust, dus dat geeft een extra druk. Problemen heb ik eigenlijk vooral gehad, omdat ik betere faciliteiten probeerde te bereiken voor moslims, en omdat ik afdelingsbestuurder ben van de VVDM.

Geen racisme
Heb je bepaalde dingen wel eens als racisme gevoeld?

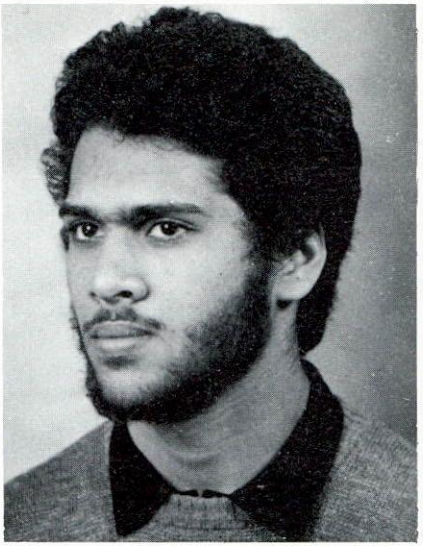

Abdullah Haselhoef

Nee. Maar ik heb wel veel geleerd van die Marokkaanse jongen. Ik spreek goed Nederlands, ben jong uit Suriname naar Nederland gekomen, hij had een veel groter cultuurverschil, sprak wat moeilijker Nederlands, kon bepaalde opmerkingen niet zo gemakkelijk pareren en zo, waardoor hij een beetje als de domme buitenlander werd gezien. Maar dat is volgens mij geen racisme, dat kan ook gebeuren met een Fries of een Limburger op een kamer Zeeuwen.
Ik zit ook in de anti-discriminatie-commissie van de VVDM, dus ik weet dat er zich wel degelijk gevallen van racisme voordoen, maar zelf heb ik het nooit meegemaakt.

Als er moeilijkheden zijn door je geloof, waar zitten die dan?
Over het algemeen valt het wel mee. In Ede, waar ik nu gelegerd ben, hebben ze zelfs ritueel geslacht vlees op voorraad, maar dat is dan ook een heel grote legerplaats.

Ondergedoken
Met Ramadan dit jaar heb je toch moeilijkheden gekregen, hoe zat dat?
Tijdens Ramadan moeten wij vasten van de dageraad tot de avond, dat was dit jaar ongeveer van vier uur 's ochtends tot negen uur 's avonds. Het gaat dan vaak niet zozeer om gebrek aan eten, maar om gebrek aan slaap. Daar komt nog bij dat we in die tijd extra gebeden zeggen in de moskee, en als je dan na negenen terug komt op de kazerne, is er geen eten. Bovendien is het psychologisch gezien heel zwaar om volstrekt in je eentje te vasten. Als je thuis bent, ben je samen met anderen, in de moskee en daarna. Ramadan is in wezen ook een heel gezellig feest. Ik had dan ook eerst om overplaatsing naar Den Haag gevraagd, mijn woonplaats. Toen ging ik naar Breda, nog veel te ver weg. Toen heb ik een rekest ingediend voor een maand onbezoldigd verlof, opschorting van diensttijd als het ware. Ik heb dat gedaan omdat er toch al zoveel bijzondere verlofregelingen zijn. Wie een buitenlands kind adopteert kan een maand verlof krijgen, je kunt twee weken oogstverlof krijgen, voor de VVDM krijg je vijftien dagen per jaar, dus ik dacht, dan moet er voor ons moslims ook maar zoiets komen voor Ramadan. Dat leek me niet onredelijk, temeer daar de lichamelijke vermoeidheid waar je tijdens het vasten mee te maken krijgt, voor een chauffeur wel eens tot

gevaarlijke situaties kan leiden. Maar het werd geweigerd. Tegelijkertijd had ik ook een verzoek om vakantieverlof ingediend, voor de zekerheid. Dat werd ook afgewezen. Toen heb ik gezegd, ik ben nu vier maanden bezig geweest, nu is het genoeg. Toen voelde ik me gedwongen om weg te gaan en onder te duiken.

Je bent teruggekomen na Ramadan en toen kwam je voor de krijgsraad ...
Ja, drie weken heb ik gekregen, het was een heel geschikte auditeur, twee weken voorwaardelijk en één met aftrek van voorarrest, dus ik kwam uit met vijf dagen gevangenisstraf in Nieuwersluis. Dat is eigenlijk heel geschikt afgehandeld, men heeft redelijk rekening gehouden met mijn situatie, maar ik ben en blijf van mening dat ik helemaal geen straf had hoeven krijgen, als maar mijn verzoek om elke ochtend vrij tijdens Ramadan zou zijn ingewilligd. Toen ik terugkwam uit Engeland, waar ik was ondergedoken, werd trouwens mijn verzoek om vakantieverlof ingewilligd ...

Overplaatsing
Toen je daarna weer in Breda kwam, heb je toen moeilijkheden ondervonden?
Nou, de eerste dag dat ik terugkwam kreeg ik te horen dat ik naar Ede was overgeplaatst, met als reden ten eerste dat ik een krijgstuchtondermijnend element was en ten tweede dat het voor mijn eigen veiligheid was, omdat mijn maten zich door mij genaaid zouden voelen. Nou, dat was helemaal niet waar, de meesten vonden het juist erg goed dat ik zo ver was gegaan voor mijn principes. Maar de echte reden was natuurlijk dat het kader een aantal fouten had gemaakt, en dat ze mij uit het zicht wilden hebben.

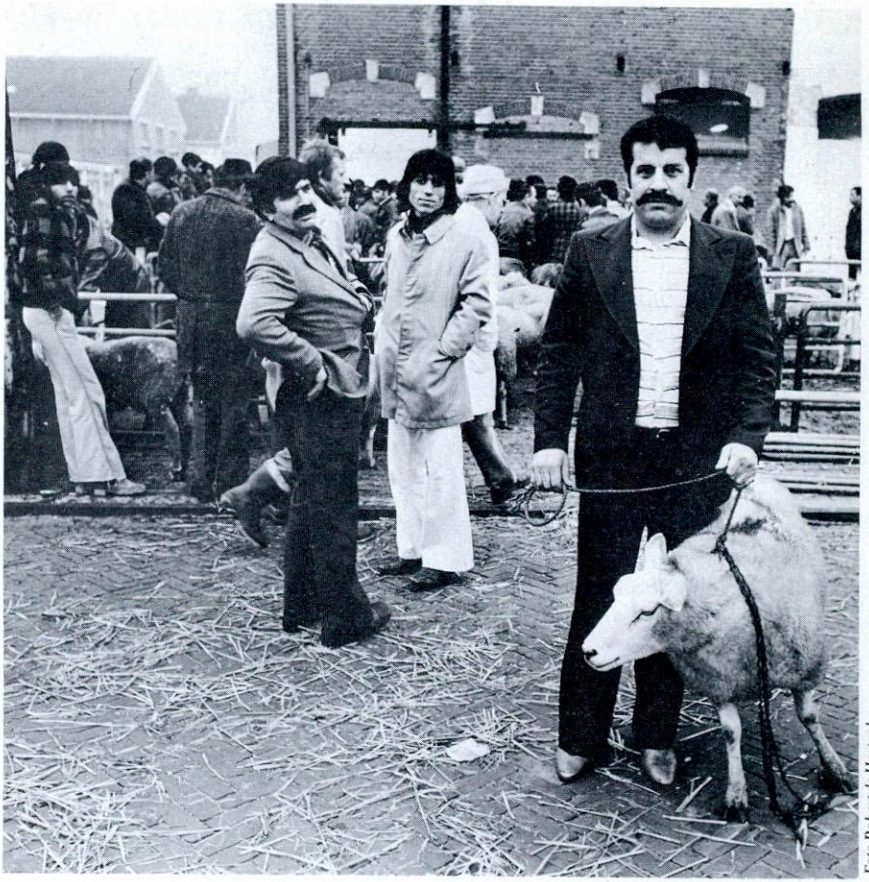

Foto Robert de Hartogh

En nu?
Nou, ik blijf ijveren voor meer faciliteiten voor moslims, zoals gevechtsrantsoenen die binnen onze voedselvoorschriften vallen, een betere regeling met Ramadan en zo. En ik heb nog een beroep lopen bij het Ambtenarengerecht tegen de afwijzing van mijn rekest om halve dagen vrij tijdens Ramadan. Je moet ook rekenen, er zijn nu al zo'n 500 moslims in de krijgsmacht, maar de Directie Dienstplichtzaken van het Ministerie van Defensie verwacht in de jaren negentig een daadwerkelijke jaarlijkse opkomst van 5000 'etnische' dienstplichtigen, van wie er ongeveer 3500 een moslim-achtergrond zulen hebben. Het gaat dus ect om grote aantallen moslims waar ik me druk voor en over maak.

Jan Stoof

„Wil je goed bevonden worden, dan moet je werkelijk héél goed zijn"

„Wanneer ik wat dieper over het in militaire dienst zitten nadenk, kom ik er soms niet zo goed uit. Je aanwezigheid in de Nederlandse krijgsmacht draagt er toe bij dat je, zoals ze altijd zeggen, de vrijheid, de demokratie, de Westerse waarden en de kultuur verdedigt en toch zat er wel zoiets als de Centrumpartij in de Kamer en hoor je, in toenemende mate, negatieve geluiden over de buitenlanders. Toch zit ik voor datzelfde Nederland in militaire dienst."

Peter Tolud(li 87'), kanonnier bij de 43e A va te Havelte, is de man die staat voor bovenstaand citaat. Peter (22) zijn vader was een Surinamer, zijn moeder is een Nederlandse. Na het overlijden van zijn vader is moeder met de kinderen in 1980 naar Nederland gekomen. Wanneer hij begin '88 afzwaait gaat hij proberen zijn MA-VO-diploma om te zetten in een HA-VO-diploma. Een afgebroken MBO-opleiding heeft hem niet ontmoedigd de studie weer op te pakken.

Wat weten Nederlanders van Suriname, van het land, de kultuur?
Vrij weinig. Ze hebben nauwelijks enig idee hoe het Surinaamse volk is samengesteld. Ze begrijpen bijvoorbeeld niet dat er Javaanse Surinamers zijn. Ze denken dat Creolen Surinamers zijn en dat het dat zo'n beetje is. Ze weten waar Suriname ligt, maar dan heb je het wel gehad.
Ik werd eens aangehouden door de politie en een agent vroeg mij wat mijn geboorteplaats was. Ik zei: 'Paramaribo', waarop hij zei: 'Hoe schrijf je dat?'

Nederlanders
Hoe zag je Nederland voor je hier naar toe kwam?
Voor we hier kwamen wonen was ik een keer in Nederland op vakantie geweest. Weliswaar bezochten we toen allerlei leuke dingen zoals de Efteling, Madurodam, Dolfinarium enz., maar toch kreeg je wel een beeld van het land en van de mensen. Wat me heel erg is bijgebleven was dat het zo koud was. Het kwam er op neer dat je de hele dag zo'n beetje binnen moest blijven, dat trok me niet zo erg. Daarnaast, omdat mijn moeder Nederlandse is, kregen wij veel te horen over Nederland, over de gewoonten en het leven.
Wij lazen ook Nederlandse jongensboeken, zoals de Kameleon-serie. Het beeld dat daaruit tevoorschijn kwam was een land met veel water, molens en karnemelkdrinkers. Als jongen dacht ik: dat lijkt mij te gek. Veel dingen werden mij pas echt duidelijk toen ik hier een poos woonde.

Hoe denken Nederlanders in het algemeen over Surinamers?
Ze zijn lui, willen niet werken, komen hier uitsluitend voor de sociale dienst, ze blowen en zijn dom. Maken elkaar daar af en komen daarom hier naar toe. Wanneer Nederlanders het over Surinamers hebben is dat, in z'n algemeenheid gesproken, bepaald niet positief. Ten opzichte van andere etnische groepen, zoals bijvoorbeeld de Turken, mogen de Surinamers nog niet mopperen. Daar denken Nederlanders nog veel negatiever over. Althans, dat is wat ik waarneem. Het kan echter best zo zijn, dat wanneer ik er niet bij ben er ook zo over Surinamers wordt gesproken.

Nederlanders vertellen vaak moppen over Surinamers. Wat vind je daarvan?
Zolang het leuk blijft en niet gemeen bedoeld is kan ik er best om lachen. Vaak zijn het echter 'grapjes' die het vooroordeel over Surinamers versterken, over het niet willen werken, de WW, enz. Dan vind ik ze helemaal niet leuk.

Daar ligt voor jou de grens wat toelaatbaar is of niet?
Onder andere daar, ja. Wíe het vertelt is in dit verband ook vaak belangrijk. Waar ik me kwaad over kan maken is wanneer ze er bij zeggen dat het niet op mij van toepassing is, want 'wij zien jou niet als een Surinamer'. Daarmee bedoelen ze dan te zeggen dat, omdat ik met ze omga en zij met mij, ze mij dus kennen, ze mij wel goed vinden, maar

van al die andere Surinamers deugt niets. Het komt er op neer dat ik blij moet zijn dat ze mij niet meer zien als een Surinamer, terwijl ze ondertussen alle andere Surinamers de goot in schoppen.

Surinamers

Surinamers zoeken vaak elkaars gezelschap op. Vind je dat goed of niet?

Goed of niet goed, het is in ieder geval logisch. In een vreemde situatie zoek je wat houvast, iets dat vertrouwd is. Wanneer ik met honderd vreemde mensen bij elkaar zou zitten en er zou nog een Surinamer bij zitten, dan zou die de eerste zijn waar ik kontakt mee zou zoeken. Dat doe je nu eenmaal het gemakkelijkst met iemand met wie je overeenkomsten hebt, met wie je je eigen taal kunt spreken. Zelfs als het geen Surinamer zou zijn maar wel een donkere jongen, een Antilliaan of een Molukker, dan nog denk ik, zou ik daar het eerst een gesprekje mee beginnen. Het moet natuurlijk niet te gek worden, dat je twee werelden gaat krijgen, een wereldje van de zwarten binnen een wereld van de blanken. Dat zou niet goed zijn. Ik kan overigens net zo goed met Nederlandse als met Surinaamse jongens opschieten. Wanneer ik naar de bar ga of ga stappen, dan doe ik dat soms met Nederlanders soms het Surinamers. Wel vind ik het met Surinamers onder elkaar vaak gezelliger, je praat je eigen taal. Het lijkt wel of je je meer op je gemak voelt.

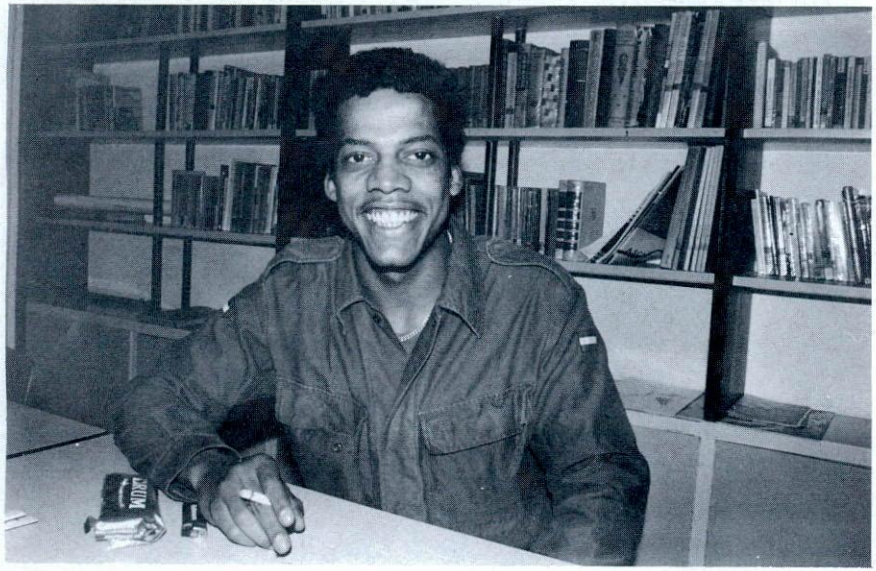

Peter Tolud

Met welke instelling ben je in militaire dienst gegaan?

Ik moest, dan maar zo snel mogelijk. Anderzijds leek het mij ook wel leuk het meegemaakt te hebben. Ik ben zeker niet met een negatieve instelling opgekomen.

Zag je er van tevoren tegenop met Nederlandse jongens intensief te moeten leven en werken?

In het geheel niet. Op school was dat niet anders. Ik ben nu zo'n zeven jaar in Nederland en ik weet nu wel zo'n beetje hoe Nederlanders zijn. Ik weet dat sommigen weleens minder aardige opmerkingen maken, maar ik weet ook dat er heel aardige en goede mensen onder zitten. Wat misschien in dit verband ook heeft meegespeeld is het feit, dat ik uit een kleine stad kom, Almelo. Ik denk dat buitenlanders in de grote steden in het Westen meer last ondervinden van diskriminatie dan dat je in de rest van het land tegenkomt. In Almelo heb ik bijvoorbeeld alleen maar Nederlandse vrienden.

Kaderleden

Ben je persoonlijk wel eens tegen vormen van diskriminatie opgelopen gedurende je dienststijd?

In het begin van mijn dienststijd werd ik een keer beschuldigd van blowen op de kamer, terwijl ik dat pertinent niet had

gedaan. Een kaderlid zei toen zoiets als: 'Jij komt uit het werelddeel waar dat spul vandaan komt'. Nu wil ik dit nog geen diskriminatie noemen, zover wil ik niet gaan. Wel dat zo'n man zich op zo'n moment wat al te gemakkelijk laat leiden door een vooroordeel jegens Surinamers.

Hebben zich nog meer problemen met kaderleden voorgedaan?
Het beperkt zich tot rare opmerkingen als 'blauwe aap' of iets dergelijks. Of, wanneer ik een bepaalde opdracht krijg, voegen ze er minder aardige dingen aan toe als 'jij wilt dat zeker niet doen' of 'jij bent zeker te lui om te werken'.

Dat zeggen ze, neem ik aan, niet zo letterlijk maar dat voel je zo aan?
Sommige wachtmeesters zeggen dat ook werkelijk zo.

Kaderleden zeggen wel vaker wat tegen soldaten, ook tegen blanke soldaten ...
Dat is wel zo, maar steeds dezelfde opmerkingen gaan op den duur wel behoorlijk irriteren. Wanneer ze wat aan te merken hebben moeten ze er niet mijn huidskleur of mijn land van herkomst bijhalen, maar mij persoonlijk aanspreken. Zo van „Tolud, je moet je niet drukken. Aan het werk.".

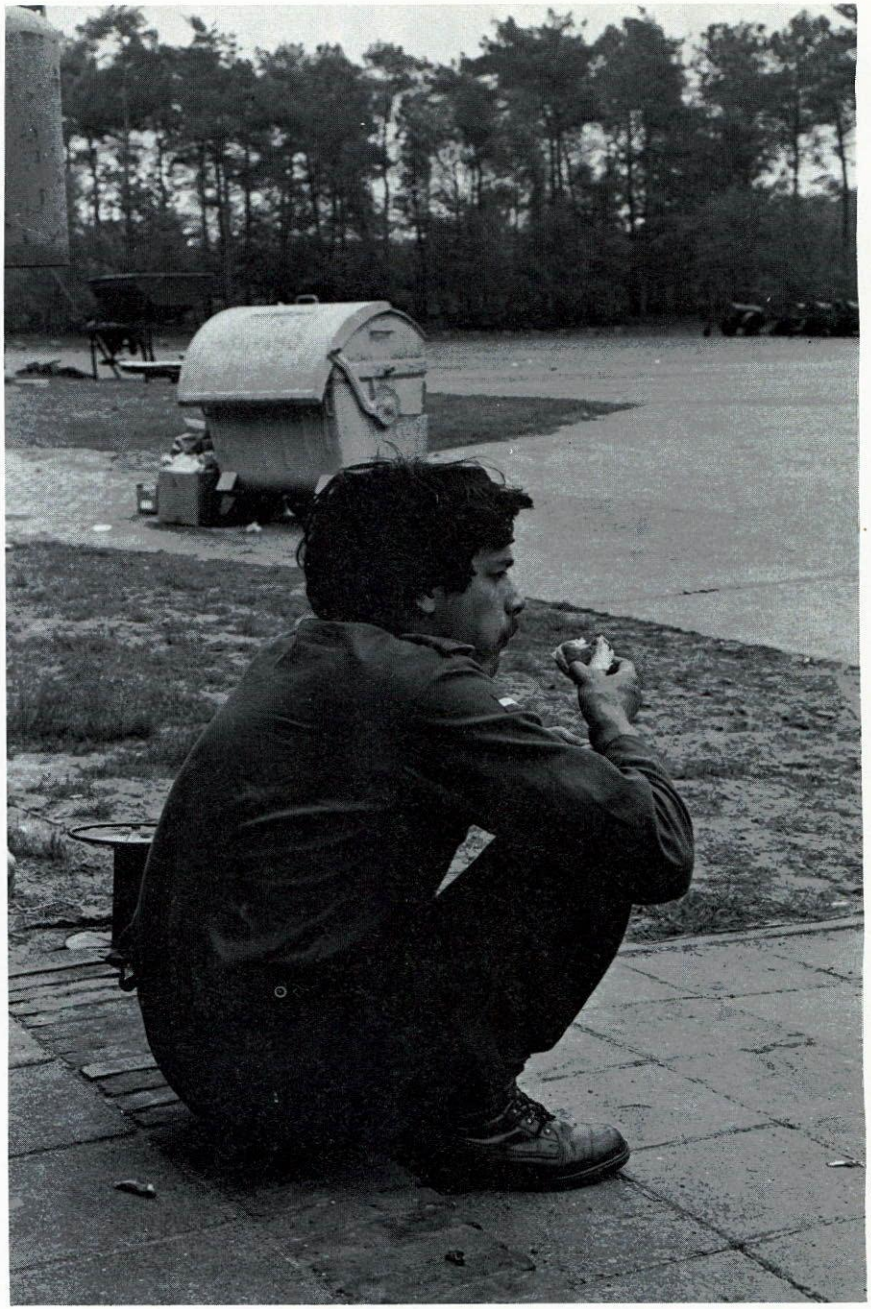

Foto Rienk-Jan Huizenga

gehad. Hoe is het bij de soldaten onder elkaar?
Daar valt ook wel het een en ander te beluisteren. Zeker de laatste tijd door de problemen rond het onderbrengen van die asylzoekers. „Jij bent zeker ook zo'n asylzoeker?" heb ik al weer diverse keren te horen gekregen.

Hoe ervaar je zo'n opmerking?
Ik heb lang genoeg met ze opgetrokken om te weten wie het gemeen bedoelt of een grapje maakt. Het is dus heel erg afhankelijk van wie het zegt. Van belang is ook de manier waarop het gezegd wordt en het moment. Allemaal faktoren die van belang zijn en die je ook steeds in de gaten moet houden. Wanneer je daar niet meer op zou letten en je zou op iedere opmerking gaan reageren, dan heb je binnen de kortste keren met iedereen ruzie.

Iedereen?
Bijna iedereen maakt dit soort opmerkingen wel eens.

Hoe reageer je nu op een opmerking, waarvan jij denkt dat hij gemeen bedoeld is?
Dan vraag ik, zo rustig mogelijk, in de hoop dat het tot een gesprek komt: „Waarom zeg je dat nu?" Diskussie is altijd beter dan vechten. Toch maak ik me ook weleens zo kwaad dat ik zeg: „Nog één keer zo'n opmerking en je hebt een knal te pakken." Ik ben een wachtmeester eens een keer bijna aangevlogen.

Wat gebeurde er dan?
We waren aan het werk, maar sommige jongens drukten zich een beetje. Op een gegeven moment, nadat ik een hele poos bezig was geweest, zei ik tegen de wachtmeester: „Wanneer die jongens niets hoeven te doen, doe ik ook niets meer." Begon die wachtmeester me daar te schreeuwen: „Jij blauwe aap, kom jij eens hier." En het was al de zoveelste minder aardige opmerking die ik die dag had gehoord. Toen werd ik me daar toch kwaad, dat ik bijna door het lint heen ging.

Diensttijd
Hoe heb je tot nu toe je diensttijd ervaren?
Ik heb er nog steeds geen spijt van dat ik er ingegaan ben. Het is alleen wat zonde van de tijd. Ik had gedacht, dat ik er wat meer van zou kunnen opsteken. In die zin, maar dat is iets heel anders, is het mij niet meegevallen. Wanneer ik wat dieper over het in militaire dienst zitten nadenk, kom ik er soms niet zo goed uit. Je aanwezigheid in de Nederlandse krijgsmacht draagt er toe bij dat je, zoals ze altijd zeggen, de vrijheid, de demokratie, de Westerse waarden en de kultuur verdedigt en toch zat er wel zoiets als de Centrumpartij in de Kamer en hoor je, in toenemende mate, negatieve geluiden over buitenlanders. Toch zit ik voor datzelfde Nederland in militaire dienst. Daar zit ik soms best wel eens mee.

Heb je het gevoel dat een buitenlander meer moet presteren dan een Nederlandse jongen om een voldoende te halen bij zijn superieuren?
Dat is zeker zo. Wil je goed bevonden worden dan moet je werkelijk héél goed zijn. Dan moet je altijd wat ekstra presteren. Dat is in de burgermaatschappij zo en dat is hier in militaire dienst niet veel anders. Ze leggen jegens buitenlanders andere maatstaven aan. Daar komt nog bij dat je als buitenlander toch al het gevoel hebt onder druk te staan. Je doet sowieso al ekstra je best om te voorkomen dat ze minder aardige dingen over je zeggen. Tenminste dat denk je. Of het werkelijk ook helpt is een tweede. Ik denk dus dat mensen afkomstig uit de etnische groepen het daarom altijd nog lastiger hebben dan een gewone Nederlandse jongen.

Bedankt voor het gesprek.

Wim Heij

„Het zijn de meest simpelen die zoiets zeggen"

Fitz Usmany is de donkerste op de kamer. Tegen hem is nooit iets gezegd in termen van buitenlander of zwarte. Ronnie de Cuba en Willem van Oosterwijk worden wel aangesproken met 'buitenlander'. Dat is geen scheldwoord, vindt Ronnie. Maar er wordt ook wel 'vieze buitenlander' gezegd, of 'kankerzwarte'. Zelf reageert Ronnie dan met de term 'kankerblondie'. Dat is een manier van omgaan met elkaar. Iedereen scheldt een beetje op elkaar. Dat is in dienst normaal, dat valt hen nauwelijks meer op.
Alle drie zijn ze gelegerd bij een afdeling veldartillerie in 't Harde, waar raadsman Wim Reinders hen opzocht voor een vraaggesprek.

Java, Aruba, Peru

Fitz is geboren op Java, in Indonesië en heeft daar bijna vier jaar gewoond. Zijn ouders wilden hun kinderen een goede opleiding geven en gingen daarom naar Nederland. Molukkers werden in Indonesië 'zwarte Hollanders' genoemd en waren dus niet de lievelingen van de Indonesiërs. Ze zijn in de Nederlandse cultuur opgegroeid: ze hebben Nederlandse scholen gehad, spraken daar ook altijd Nederlands.
Ronnie komt uit Aruba. Hij was daar eerst gebleven toen zijn ouders al naar Nederland waren gegaan en hij was er ook liever helemaal gebleven. Maar in 1985 moest hij komen, want hij was 'te stout' voor de oom en tante waar hij toen in huis was. Als hij op Aruba was gebleven had hij daar in dienst gemoeten.
Willem is in Peru geboren en kwam begin 1986 naar Nederland. Zijn ouders zijn Nederlanders, dus hij ook. Willem is in Peru getrouwd toen hij 19 was en heeft een zoon van 5 jaar. Zijn vrouw woont nog in Peru, maar hij wil niet naar haar terug. Eigenlijk wilde hij ook niet weg uit Peru, maar toen zijn ouders naar Europa gingen, besloot hij om toch samen met hen Peru te verlaten. In Nederland werd hij al snel opgeroepen voor de keuring en de dienstplicht. Dat wist hij niet toen hij naar Nederland kwam. Als hij uit dienst komt, gaat hij waarschijnlijk naar Spanje, waar zijn ouders wonen, om via hen werk te vinden.

Taal en kleur

Ronnie was op Aruba gewend om Papiaments te spreken. Alleen op school sprak hij Nederlands, verder nooit. Willem sprak meestal Spaans, al werd er thuis wel Nederlands gesproken.
Het valt hen niet mee om goed Nederlands te spreken. „Ik spreek bijna alles verkeerd", zegt Ronnie. Mensen reageren daar volgens hem meestal grappig op. Ze lachen altijd als hij wat zegt en dan lachen ze op een vriendelijke manier. Ze lachen hem niet uit.
Bij Willem merkt iedereen ook wel aan zijn taalgebruik dat hij uit een ander land komt. Dan vragen ze waar hij vandaan komt en als hij dan antwoord dat hij uit Peru komt, begrijpen ze dat niet goed. Hij heeft al 'meer dan tienduizend maal' uitgelegd hoe dat dan zit.
Willem en Ronnie zijn nog niet iemand tegengekomen die zei: kun je geen goed Nederlands praten? Soms corrigeren ze wel iets, maar ze bedoelen dat niet slecht, aldus Willem. Wat hun uiterlijk betreft zien ze er ook niet zo tropisch uit. Willem zou een blonde Westeuropeaan kunnen zijn – hij is dat in feite dus ook – en Ronnie heeft een lange, donkere haardos, wat bij meer Nederlanders voorkomt. Hun huidskleur is als die van de gemiddelde 'witte' Nederlander; het enige wat bij hen opvalt is hun gebrekkig Nederlands taalgebruik.
Fitz valt op door zijn huidskleur, niet door zijn taalgebruik. Dat is soms beter dan van in Nederland geboren soldaten, zegt hij.

'Kankerblondie'

Ik stel dan de vraag of ze door hun afwijkend taalgebruik of uiterlijk anders worden behandeld dan de rest om hen heen. Fitz voelt zich wel eens wat wantrouwend bekeken door mensen die hem niet kennen. Wat hem op de kamer opviel, was dat er tegen hem nooit iets is gezegd in termen van buitenlander. Dat, terwijl hij de donkerste huidskleur op de kamer heeft. En tegen Ronnie wordt wel 'vieze buitenlander' gezegd

V.l.n.r. Willem, Ronnie en Fitz

Foto's Wim Reinders

en Willem noemen ze ook wel 'buitenlander'.
Dat valt die twee zelf niet op, zeggen ze. Waarop Fitz zegt dat ze ermee leren leven. Er zitten tien mensen op de kamer, en die term wordt regelmatig gebruikt. Ze doen het niet om te schelden, zegt Ronnie, ze zeggen het niet met kwade bedoelingen. Ze vinden het leuk bij hem dat hij geen goed Nederlands kan spreken. Maar waarom zeggen ze dan 'vieze' of 'kankerzwarte'? Ronnie gebruikt zelf dan termen als 'kankerblondie'. Het is een manier van omgaan met elkaar, legt hij uit. Iedereen scheldt een beetje op elkaar. In dienst is het voor hen normaal dat ze elkaar een beetje uitschelden. Dat hebben ze zo geleerd en dat valt hen nauwelijks meer op. De meesten hebben een bijnaam of scheldnaam. Maar Fitz niet.

Simpele mensen

Fitz is veel donkerder dan Ronnie, maar tegen Fitz zeggen ze niet 'vieze zwarte'. Als we verder praten, blijkt nog slechts één jongen een scheldnaam te hebben. Hem noemen ze 'boer' omdat hij een beetje 'boers' praat. De rest heeft geen scheldnaam, maar een soort afkorting van de achternaam. Le Noble heet bijvoorbeeld 'Le Nop', maar niemand van de anderen heeft er iets van 'vies' of 'smerig' voor staan.
Maar ook niet iedereen gebruikt die term. Dat blijkt even later. Het is bijna

altijd hetzelfde kleine aantal dat zoiets doet. Het zijn altijd de meest simpele mensen die zoiets zeggen, oordeelt Fitz. Als Ronnie er verder over nadenkt, komen er toch onprettige herinneringen boven. Als ze hem nodig hebben roepen ze: „Hé buitenlander, kom effe hier!" of „Hé zwarte, kom eens hier!"
Ronnie vraagt dan niet of ze zijn naam niet weten. Als het in een vechtpartij gebeurt dat ze hem voor zoiets uitschelden, dan trekt hij het zich wel aan. Nu ziet hij het niet als een belediging. Fitz wel. Het irriteert hem. En tegen hem zeggen ze zoiets ook niet. Als pesterijtje vindt hij het niet erg. Een wachtmeester noemt hem wel eens 'blauwe' omdat hij uit Indonesië komt. Maar een blauwe is een halfbloed en dat is Fitz niet. Maar die term heeft de man ooit eens van zijn vader of wie dan ook gehoord en hij weet niet wat het betekent. Fitz reageert erop door 'witte' tegen de wachtmeester te zeggen. Dan gaat het in de trant van: „Hé witte, kom eens." „Ja blauwe, wat mot je?"

'Kleurloos'

Meestal merkt Fitz er niets van dat hij geen witte huidskleur heeft. Dan voelt hij zichzelf kleurloos. Maar het gebeurt ook dat mensen hem aankijken met een blik van: dat is een zwarte. Zelf ziet hij dat onderscheid niet tussen zwart en blank, omdat hij z'n hele leven tussen 'witten' en 'bruinen' heeft gewoond.

Geverfde vogels

vogels vliegen vrij
waarom dan
gekleurde vogels
vogelvrij?

Jana Beranová

Vandaar dat 'kleurloze' gevoel. Hij hoeft zich niet om te schakelen wat de kleur van de mensen betreft, hij gaat met iedereen op dezelfde manier om. Maar bij sommige mensen merkt hij dat ze juist wel op zijn kleur letten. Dat valt niet lekker. Maar hij voelt zich geen buitenlander in Nederland.

Ronnie en Willem voelen zich dat wel een beetje. Het is hier niet hetzelfde als daar, zegt Willem. De mensen zijn daar anders, de natuur is er anders, maar het is moeilijk onder woorden te brengen wat er precies anders aan is. Dat kan ik niet, zegt hij. Het is meer iets gevoelsmatig.
In Peru was het leuker, maar dat betekent niet dat het hier onprettig is. Maar ja, zijn hele leven ligt daar, hij heeft alles achtergelaten. Wil het hier nèt zo leuk zijn, dan moeten de mensen beginnen Spaans te spreken. Willem grinnikt luid als hij dat voorstelt: dat zal er nooit van komen.

Stoer doen

Ronnie voelt zich hier ook wel goed, maar op Aruba was het mooier. Het is hier zo koud. Zelfs 's zomers gaat hij niet naar het strand, omdat het water zo koud is. Daar was het lekker warm. Maar ondanks het warme klimaat zou hij niet terug willen. Voor hem is het beter dat hij hier blijft. Daar had hij altijd vechtpartijen en daardoor ook problemen met de politie. Het was dan dorp tegen dorp en hij vocht altijd mee in de ene groep tegen een andere.
Hier gaat hij niet zoveel met Arubanen om, meer met Nederlandse vrienden. Met de Arubanen krijgt hij steeds problemen, over meisjes bijvoorbeeld en er ontstaan gemakkelijk vechtpartijen. Daar heeft hij genoeg van. Daar was het altijd stoer doen in de groep: je gaf klappen of je kreeg ze. En dat soort stoerheid hoeft voor hem niet meer.
Een andere reden om hier te blijven is dat er op Aruba weinig werk te vinden is.

Fitz heeft wel veel gehoord over Java, maar hij zou er niet willen wonen. Het is daar zo anders dan in Nederland. Hij heeft bijvoorbeeld best respekt voor ouderen, maar als dezen dààr horen hoe jongeren hier met oudere mensen om-

gaan, dan klapperen ze met hun oren. Ze zijn daar veel traditioneler; de vader is het hoofd van het gezin en dat is hier niet altijd zo strak geregeld. En dat is nog maar één voorbeeld. Fitz heeft zijn verleden ook niet in Indonesië liggen op de eerste vier jaar na. Daar zou hij niet kunnen wennen.

'Altijd die zwarten'

De enige van het kader in de batterij die de indruk gaf racistisch te zijn of te discrimineren, was de kapitein. Hij maakte rare opmerkingen over de gekleurden in zijn batterij. Fitz was de enige die met een donkerder kleur als plaatsvervangend stukscommandant op een korporaalsfunctie zat. Hij maakte eens mee dat hij er door de kapitein indirect van werd beschuldigd dat hij expres uit de richting had geschoten. Daar snapte Fitz niet van, hij was zich van geen fout bewust. Hij is toen met de luit en de opper gaan praten en die verklaarden de kapitein voor gek. Niet in het openbaar natuurlijk. Maar op zo'n moment vraagt hij zich wel af, of het komt doordat hij een andere huidskleur heeft. Want van een Surinaamse jongen die de dienst uitging had de kapitein gezegd: „Hij was de stomste zwarte op mijn batterij". Dat heeft hij niet in het openbaar gezegd, maar op een verklaring over de betreffende jongen. Zijn dat kletspraatjes over de kapitein of is het ook echt zo gebeurd, is dan de vraag. Dan komt er

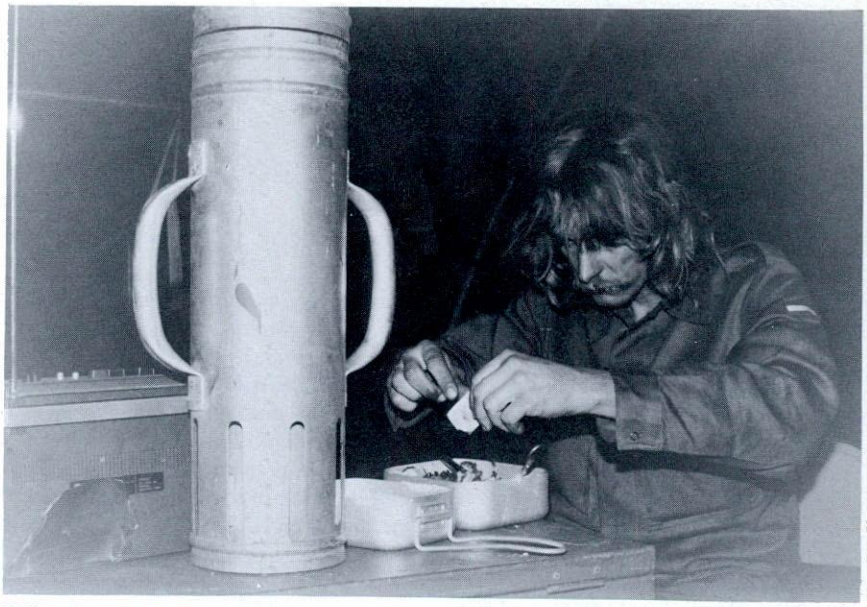

Foto Fitz Usmany

Willem brengt het eten op smaak

een ander verhaal over een Surinaamse jongen. Die werd betrapt terwijl hij op wacht stond te roken. Toen zei de kapitein dat het altijd die kankerzwarten waren die de boel voor hem verpestten. Dat hebben heel veel mensen gehoord. Dan ga je de rest over de kapitein ook geloven.

Maar gelukkig in dit geval is, dat de kapitein niet iemand is met wie ze dagelijks omgaan, en de rest van het kader is heel geschikt.

Fitz moest ook eens bij de kapitein op het matje komen en kreeg toen op zijn kop: hij was te lui, zat altijd te slapen. Fitz wilde weten of de kapitein deze informatie van de kaderleden had of uit zijn duim had gezogen, want het had niets met hem te maken. Van de kaderleden kreeg hij te horen dat er wat hen betrof niets aan de hand was.

De kapitein is van de kaderleden de ongunstige uitzondering; de rest maakt geen verschil tussen de ene of de andere kleur of taalgebruik.

Feestjes

In het geheel genomen vonden ze de diensttijd alledrie best leuk. De anderen waren geïnteresseerd in de verhalen van Willem en Ronnie over Zuid-Amerika en Aruba en zij vonden het fijn om erover te vertellen. Ze zaten ook op de kamer met de meeste buitenlandse jongens: er was ook een Kaapverdiaan bij. En hoewel er in het begin wat bonje was, werd hun kamer langzamerhand de gezelligste van de batterij. Op de andere kamers werden nauwelijks feestjes georganiseerd, dat gebeurde altijd bij hen. Al behoren ze tot een minderheid, wat huidskleur bij de een en taalgebruik bij de andere twee betreft, ze zien met positieve gevoelens op hun diensttijd terug.

Wim Reinders

„. . . ik weet niet precies wat ze denken, misschien wel domme Turk . . .”

„Een paar keer is mij gevraagd: Waar kom je vandaan? Ik zei uit Turkije. Ben je moslim? Ik: nee, ik ben geen moslim. Jij bent zeker met vijf vrouwen getrouwd? Ik zei nee, ik ben geen moslim, ik ben gewoon met één vrouw getrouwd. Dat kunnen ze zich niet goed voorstellen.”

Aan het woord is Ferit Savci, een allervriendelijkste jongeman (25) die in 1980 asiel heeft gezocht in Nederland. Ferit is één van de vele Turkse christenen (voornamelijk Oost-Turkije) die de afgelopen twintig jaar naar het buitenland zijn uitgeweken. Het belijden van hun geloof werd hen in de islamitische staat Turkije steeds lastiger gemaakt.

Het verkrijgen van de Nederlandse nationaliteit betekende voor Ferit tevens dat hij oproepbaar werd voor de militaire dienst. In mei 1987 moest hij zich in Venlo melden voor een rijopleiding. De Nederlandse taal speelt hem, ondanks het volgen van een cursus en een jarenlang verblijf, nog steeds grote parten.

Een alledaags gesprek volgen gaat nog wel een beetje, maar spreken en lezen kosten heel veel moeite. Groot was dan ook zijn verbazing toen hij, op het einde van zijn opleiding in Venlo, hoorde dat hij naar Harderwijk moest voor een verdere opleiding tot . . . radiotelefonist.

Over zijn ervaringen in de militaire dienst en zijn taalproblemen in het bijzonder gaat dit vraaggesprek. Tijdens het interview vult een uit Griekenland afkomstige collega, die eveneens worstelt met de Nederlandse taal, Ferit enkele keren aan. Op uitdrukkelijk verzoek van Ferit zijn zijn antwoorden in goed Nederlands geherformuleerd.

Hoe kwam je in militaire dienst: vrijwillig of verplicht?
Ik ontving een oproep.

Wat vond je ervan toen je hoorde dat je op moest komen?
Ik vond het niet zo erg, het was iets nieuws voor mij. In Nederland in militaire dienst als buitenlander leek mij wel leuk.

Venlo

Hoe ging de opleiding in Venlo?
Dat ging prima. Sommige vragen kon ik echter door de taalproblemen niet beantwoorden. De anderen dachten misschien daardoor wel van alles en nog wat over mij. Ze dachten misschien wel dat ik dom was . . .

Praktijk en theorie waren beide niet moeilijk?
Was niet moeilijk voor mij, omdat ik al een burgerrijbewijs had.

Hoe ging het theorie-examen dan voor je burgerrijbewijs?
Theorie heb ik mondeling gehad . . . Niet in het Turks maar in het Nederlands . . . Ging wel. Ik leerde het uit een Turks boekje.

Harderwijk

Van Venlo werd je overgeplaatst naar Harderwijk voor het volgen van een opleiding tot radiotelefonist. Dat was vast veel theorie?
Juist.

Vond je dat wel moeilijk?
Ik vond het moeilijker dan in Venlo . . . het was daar heel moeilijk voor mij.

Waaruit bestonden de problemen?
Een radiotelefonist moet veel praten . . . Ik kon het allemaal niet volgen . . . Met veel moeite het einde van de rit gehaald . . . Gezakt, niet geslaagd.

Vond je het niet vreemd dat je gekozen was voor de opleiding van chauffeur/radiotelefonist?
Ik heb er in Harderwijk ook over gesproken dat ik het niet kon volgen. Ik heb het daar gezegd . . . maar ik moest het blijven volgen tot het einde. Dan kon ik weg, geslaagd of niet geslaagd.

Iemand met zulke grote taalproblemen indelen voor zo'n functie blijft toch een vreemde zaak.
Ik heb het daar gezegd dat ik het niet

kon volgen, maar het hielp niet... De computer heeft het bepaald, zeiden ze steeds.

Schalkhaar

Na Harderwijk werd je geplaatst als chauffeur bij het 13e Painfbat te Schalkhaar.
Hoe gaat het hier?
Geen problemen... Hier heb je alleen praktijk, geen theorie. Geen moeilijkheden.

Heb je hier ook al met die apparatuur moeten werken?
Hier niet.

Problemen met onderhoud plegen?
Een beetje, maar lang niet zo erg als in Harderwijk.

Hier moet je, naast het rijden en onderhoud plegen, toch ook theorielessen volgen. Gaat dat wel?
Nog niet gehad.

Je moet zo dadelijk, begreep ik, op brandpiket. Dan houdt een sergeant een heel verhaal over wat je allemaal moet doen. Begrijp je dat?
Ik begrijp het wel... dat is niet zo moeilijk.

En wanneer je op wacht moet?
Ik begrijp niet alles, niet alle woorden, een paar wel... Niet honderd procent.

Foto Wim Heij

Ferit Savci

Voldoende om te kunnen functioneren?
Niet voldoende maar het moet, hè.

Gaat het ook?
Soms moeilijk... dat zei ik ook... ik begrijp niet alle woorden... maar het moet...

In tegenstelling tot de meeste Turken ben jij geen islamiet. Begrijpen ze dat?
Een paar keer is mij gevraagd: Waar kom je vandaan? Ik zei uit Turkije. Ben je moslim? Ik: nee, ik ben geen moslim. Jij bent zeker met vijf vrouwen getrouwd? Ik zei nee, ik ben geen moslim, ik ben gewoon met één vrouw getrouwd. Dat kunnen ze zich niet goed voorstellen.

Heb je veel contact met het kader?
Ik heb nog niet zoveel met ze gepraat... Ik ben nu twee maanden hier, hè... Niet zoveel contact.

Hoe zijn de contacten met je collega-soldaten?
Meestal wel goed... met de meesten.

Nederlands

Heb je voldoende woorden om te kunnen praten?
Niet voldoende... maar ik praat zover ik kan. Ik probeer zoveel mogelijk Nederlands te praten.

Leer je, nu je in dienst zit, ook beter Nederlands spreken?
Door het te praten leer je het beter... Ik leer hier veel. Je moet hier Nederlands praten, dus leer je wat.

In die zin zou het goed zijn voor alle Turkse jongemannen een poosje in de militaire dienst door te brengen.
(lacht hard)... dat weet ik niet...

Ben je al een keer op oefening geweest en hoe ging dat?
Eén keer, vier dagen. Ik heb er geen

moeite mee gehad.

Wanneer alles ineens heel snel moet, raak je dan in paniek?
Een klein beetje wel...

Je merkt aan alles dat er iets moet worden gedaan, maar je begrijpt niet precies, of, nog erger, helemaal niet wat er van je gevraagd wordt. Dat lijkt mij een lastige situatie.
Dat is ook moeilijk. Wanneer je het niet begrijpt kun je niets doen... De anderen kunnen daardoor heel gemakkelijk iets verkeerds van je denken...

Wanneer je de andere niet begrijpt dan zou die kunnen denken: hij is lui, heeft geen zin, wil niet werken. Terwijl je het 'slechts' niet begrijpt. Bedoel je dat?
Ja.

Gebeurt dat wel eens?
Ik begrijp wel wat je bedoelt, maar ik weet niet hoe ik het moet zeggen... (wacht heel lang). Stel maar een andere vraag.

Sommigen zouden in zo'n situatie kunnen reageren door kwaad te worden, anderen misschien door niets meer te zeggen, geven de moed op. Heel verschillende reacties zijn mogelijk. Dat geldt niet alleen voor hier in dienst, maar evenzeer voor de burgermaatschappij.
Overal hetzelfde. Alleen in dienst heb je veel meer met Nederlanders te maken, daarom is het hier erger dan in de burgermaatschappij. In het burgerleven kun je de hele dag thuis gaan zitten, dat kan hier niet.

Studentenflat
Schuylenburglaan 64
Verhouding meerderheid-minderheid = 9:1

Omdat de meerderheid dat wil
zal ik mij laten bedwelmen
door jullie stinkende sigarengeur
zal ik zwijgen als jullie mijn eten
met nicotine besmeuren
omdat de meerderheid dat wil
zal ik over me heen laten stappen
zal ik je geen blauw oog meer bezorgen
zelfs als je opzettelijk als provocatie
je sigarenrook in mijn gezicht blaast
omdat het een privilege is dat ik hier woon
zal ik niet veel van jullie eisen
omdat ik mijn aanwezigheid hier
legaliseer met jullie paspoort
zal ik geen verzet meer plegen
zelfs als jullie op mijn gezicht willen spuwen
omdat ik mij aan de wens van de meerderheid moet aanpassen
zal ik niet eens meer in de keuken koken
als de meerderheid maar te kennen geeft
dat de geur van mijn eten
haar eetlust verlaagt
omdat de meerderheid dat eist
zou ik dit alles hebben gedaan
maar, helaas meerderheid
Nederland is nog geen Zuid-Afrika

Julian S. With

Liever uit dienst
Je zit nu vijf maanden in dienst. Hoe is het je, tot nu toe, bevallen?
Eigenlijk wil ik niet langer in dienst blijven...

Waarom niet?
Wat ik wil dat kan ik niet...

Wat wil je dan?
Ik ben een buitenlander, wat ik wil dat kan ik niet... Ik praat met een Nederlander, maar hij wil niet echt met mij praten... niet echt... Ik heb niet echt contact met ze...
Zijn Griekse collega: Je moet durven... Je moet zeggen wat je wilt, de andere mensen begrijpen je dan beter... Als je gewoon doet wat je wilt, dan ben je jezelf... Dan kun je ze ook beter verstaan... *(zachtjes)* ... denk ik.
Niet denken wanneer je een mop vertelt, misschien snappen ze het wel niet dus vertel ik de mop niet. Toch vertellen. Misschien hebben de anderen wel een ander soort humor, toch moet je het doen. Je moet je gevoelens uiten. Anders raak je in de problemen, raak je geïsoleerd.

Blijven praten
Wat je collega bedoelt is toch steeds te blijven praten met de anderen.
(Beiden tegelijk): Dat is heel moeilijk.

Wanneer je de anderen niet meer begrijpt

Foto Wim Reinders

en zij begrijpen jou niet dan kom je alleen te staan, ga je je eenzaam voelen en ga je je afvragen 'wat doe ik nog hier'.
Ja, dat bedoel ik.

De mensen hier zijn toch wel heel aardig voor je?
Aardig ja, niet heel aardig, maar aardig... Ze praten wel veel over mij... Ze noemen altijd mijn naam...

Dat hoeft niet negatief te zijn. Er is maar één Turkse soldaat hier op de kazerne, dus iedereen kent Savci.
Dat is wel zo... maar... ik weet niet precies wat ze denken, misschien wel domme Turk...

Heb je zo'n opmerking weleens gehoord?
Nee, ik hoor nooit vervelende dingen zeggen, maar... ik kan niet echt in contact komen met ze... dat is het probleem.

Bedankt voor het gesprek.

Bij het afscheid nemen vraagt Ferit nogmaals zijn antwoorden in goed Nederlands te willen omzetten, want anders „de anderen lachen om mij".

Wim Heij

„Het eten was trouwens goed in orde . . .”

Het begin van zijn diensttijd lag voor Faizal Abdoelhak in Venlo. Eentonnerchauffeur werd hij daar. Zijn vervolgopleiding kreeg hij in Ede, in de Elias Beekmankazerne. „Dat was allebei een goede tijd, geen problemen, niks.” Ook niet op de kamer, tussen de maten, waar een moslim met bovendien een afwijkende huidskleur toch opvalt? „Nee hoor, nooit last gehad. Hooguit eens een opmerking bij het eten, als de jongens aan een karbonaadje zaten en ik bijvoorbeeld een kippepoot kreeg, dan waren ze wel eens jaloers. Dat eten was trouwens goed in orde, de kok in Venlo zorgde er altijd voor dat er ritueel geslacht vlees voor me was, in Ede werd daar trouwens ook goed voor gezorgd. Maar racistische opmerkingen of zo heb ik nooit gehoord, ook niet dat ze wel eens 'bruintje' zeiden, wat toch meestal het eerste is wat mensen zeggen.”

Faizal werd paraat in Garderen, bij de legerkorpsartillerie. Daar werd hij combi-chauffeur, onder andere voor een officier. Aardig werk, met onder meer ritjes naar Duitsland. Tot tevredenheid van zijn directe chef, een adjudant. Maar: „Op een gegeven moment, toen ik terugkwam uit Duitsland, kreeg ik problemen. Die overste had onderweg allerlei opmerkingen tegen me gemaakt, waardoor ik soms wat zenuwachtig werd, en dan echt foutjes maakte. Bij terugkomst hoorde ik dat hij zich over me beklaagd had, dat ik niet goed reed en zo, dat ik fouten maakte, dat ik niet inventief genoeg was, en niet zelfstandig genoeg.”

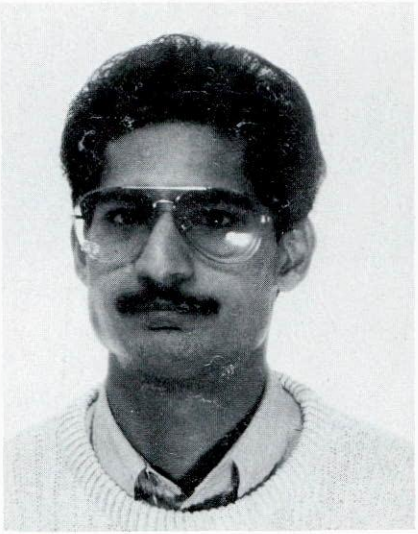

Faizal Abdoelhak

Nerveus

Als hij met mij over zijn diensttijd praat, maakt Faizal nog steeds een zenuwachtige indruk, hoewel hij toch al weer sinds maart 1987 uit dienst is. „Ik heb er eigenlijk nog steeds last van, dat duurt nog wel even, vrees ik.” Een Nederlandse jongen, van Surinaams-Indische afkomst, die niet klaagt, maar wel zenuwachtig blijkt als hij over zijn diensttijd praat. „Het kwam er op neer, dat die officier me niet meer op de combi wilde hebben, hij was een machtig man daar, en probeerde me er met allerlei middelen af te halen. Op den duur ben ik er zelf afgegaan, toen heb ik een rustig administratief baantje gekregen. Ik vond het op de combi niet meer leuk. Wel had ik de batterij-commandant achter me, en had ik de zaak voorgelegd aan de Militair Sociale Dienst, maar die hebben niet veel kunnen bereiken. Als ik maar de geringste fout maakte, kreeg ik van alles te horen.”

Discriminatie?

„De adjudant zag er een verkapte vorm van discriminatie in. Er waren bijvoorbeeld oefeningen, waarbij de andere combi-chauffeur en ik mochten gaan slapen. Maar op een gegeven moment werd ik mijn bed uitgebeld. Toen ik zei dat ik al zoveel gereden had, dat ik wat rust nodig had, werd ik door een andere officier gelijk met rapport bedreigd, dat was de invloed van die overste.
In die moeilijke tijd kwam mijn batterij-commandant me te hulp, ook tijdens die oefening in Duitsland. Later deden zich dezelfde problemen voor, ook weer na een oefening in Duitsland. Ik vond dat alles goed gegaan was, maar toen ik terugkwam bleek die overste weer te hebben lopen klagen. Hij maakte me echt

zwart bij de andere officieren die ik vaak ook moest rijden, naar Apeldoorn, naar Harderwijk. En die zaten dan ook extra op eventuele fouten te letten onderweg. Als ik dat doorkreeg ging ik echt fouten maken. Dat was niet leuk.

Ramadan

Je bent praktiserend moslim?

Ja, met apart eten, ik moest altijd waarschuwen dat ik apart wilde eten, als er varkensvlees op het menu stond. Maar dat ging wel goed allemaal.

In Ede had ik de situatie besproken met de commantant van mijn compagnie, die heeft me toen verschillende faciliteiten aangeboden. In de maand Ramadan kreeg ik elke vrijdagmiddag vrij, om het vrijdaggebed te kunnen uitspreken. Op andere dagen kreeg ik ook de gelegenheid om in de kazerne te bidden. Maar daarvan heb ik geen gebruik gemaakt, omdat ik bang was dat de anderen zouden denken dat ik voorgetrokken werd, als ik me op bepaalde uren zou terugtrekken. Maar ik vond het wel heel leuk dat het mocht. Met de organisatie zelf had ik dus geen moeilijkheden, en ook mijn dagelijkse meerderen deden veel voor me. Er was alleen die ene uitzondering, die me heel veel last bezorgde.

Maar de sfeer was dan toch zo, dat je zelfs tijdens Ramadan afzag van een aantal faciliteiten . . .

Ja, ik heb natuurlijk wel de vrijdagen buitengewoon verlof gekregen, maar om verder te gaan vond ik voor mezelf niet gemakkelijk, ik zou niet hebben gewild dat iemand daarvan iets zou zeggen, hoewel alle faciliteiten in een landmachtorder vastliggen.

Foto Anthony Fairley/NFK

Goede ervaringen

Waren er ook andere mensen met een donkere huid, in Garderen?

Ja, mensen van Indonesische afkomst, een neger ook, maar die hadden natuurlijk niet dié baan, met dié man. Die hadden verder geen last. Over het algemeen vond ik het in Garderen wel leuk, de afstand tussen het kader en de dienstplichtigen was klein, we gingen zelfs wel met de hele batterij bowlen. Bij de commandant kon je zo binnenlopen. Hij was persoonlijk ook geïnteresseerd in mijn geloof, meer dan hij volgens de dienstvoorschriften verplicht was. Dat vond ik heel leuk.

Je hebt ook moslims die, zo lijkt me, veel stipter zijn in hun geloofsbeleving. Heb jij daar van af gezien om maar geen moeilijkheden te krijgen?

Nee, ik ben wel moslim, maar niet zo erg fanatiek, ik kijk niet zo nauw, maar de etensregels hou ik aan. Maar af en toe een borreltje, of dansen, dat doe ik wel. Vlees moet eigenlijk ook ritueel geslacht zijn, maar ik ben al blij als ik geen varkensvlees hoef te eten, als er voor mij rundvlees of vis wordt klaargemaakt. Maar in Ede werd zelfs vlees voor me gehaald bij een Turkse slager. Over het geheel heb je het als minderheid in militaire dienst niet slecht. Ik weet niet wat anderen hebben meegemaakt, maar dit is mijn ervaring.

Jan Stoof

„Het is net of je geen fout mag maken . . .”

„Ik zeg niet dat 'buitenlanders' het beter moeten doen of meer moeten presteren, maar . . . het is net of je geen fout mag maken . . . dan ben je toch weer die kleurling. Je moet altijd perfekt zijn, daar komt het toch op neer. Onder die druk zitten alle 'buitenlanders'. Of het nu op school is, bij een bedrijf of in dienst, het maakt niet uit.”
Aan het woord is Glenn Richardson, één van de ruim vierhonderd Antillianen die er in de Nederlandse krijgsmacht rondlopen. Een 'buitenlander' dus. Discriminatie, vooroordelen en verdraagzaamheid. Hoe beleeft een 'buitenlander' het anderszijn in de krijgsmacht.

Glenn Richardson kwam acht jaar geleden van Curacao naar Nederland. Na het behalen van zijn HAVO-diploma moest hij in militaire dienst. Werd, na een chauffeursopleiding, paraat geplaatst in Havelte bij de Ststvzgcie van de 43e Painfbrigade. Ondanks onregelmatige werktijden zag hij nog kans te studeren voor het praktijkdiploma boekhouden. Eind februari zwaaide hij af. Glenn kijkt terug op een 'prima diensttijd', maar . . .

Discriminatie

Ben je tijdens je diensttijd persoonlijk wel eens tegen vormen van discriminatie opgelopen?

Een paar keer. Ik zal er één noemen. Ik werd soldaat eerste klas en daar was een kaderlid uit onze compagnie niet erg blij mee. Dat kaderlid kent mij amper, weet nauwelijks wat ik doe, laat staan hoe ik het doe. Ik ben namelijk ergens tewerkgesteld. We zaten met z'n allen in de bar, kort nadat ik tot soldaat één was benoemd. Dat bewuste kaderlid, niet al te ver bij mij vandaan zittend, zegt plotsklaps keihard, zodat iedereen het in de bar kon horen, tegen de luitenant: 'Godverdomme, ik snap niet hoe die vuile neger soldaat één is geworden'. Dat zegt hij zo waar een groot aantal mensen van mijn kamer, van onze compagnie bij aanwezig was.
De andere voorbeelden zijn van die twijfelgevallen waarvan je denkt: zou men dat ook zo gezegd hebben als ik een Nederlander was geweest of niet.

Het woord grap is in dit geval volstrekt niet van toepassing. Maar weet je wel zeker dat het zo gemeen bedoeld was als het nu over komt?
Ja, heel zeker. Hij zei het zo hartstikke serieus dat daar geen misverstanden

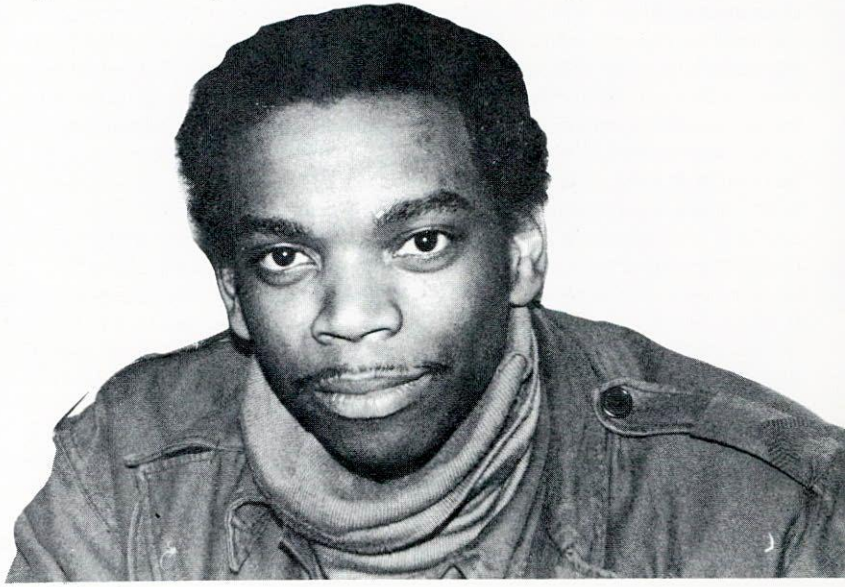

Foto Wim Heij

Glenn Richardson

over kunnen bestaan. Hij was zichtbaar kwaad toen hij die woorden sprak, omdat hij vond dat iemand anders het had moeten worden en niet ik. Hij meent dat ik niet veel uitspook. Zoals ik al zei werk ik niet op de compagnie, maar ben ik ergens anders tewerkgesteld. Dat kaderlid ziet mij alleen bij de appèls. Hij kent mij dus amper.

Tijdens de opleidingsperiode heb je meer kans op dit soort incidenten dan daarna. Niet alleen tussen kader en soldaten maar juist ook bij soldaten onderling. Heb jij daar ook onprettige dingen meegemaakt?
In het geheel niet. Ik kon tijdens de rijopleiding met iedereen heel goed opschieten, kaderleden zowel als soldaten.

Wanneer je weleens discriminerende opmerkingen hoort, ook al hebben ze geen betrekking op jou, reageer je daar dan op?
Ik denk dat ik veel over mijn kant laat gaan. Meestal als er opmerkingen gemaakt worden, vaak in grappige zin, dan laat ik dat het ene oor in en het andere weer uit gaan. Het is wel zo dat er bij mij wel iets achterblijft, je voelt soms dat het wel in je binnenste werkt. Dan denk ik wel eens 'Verdomme nog aan toe, waarom moet dat zo?' Toch reageer is er niet op.

Ook niet nadat je ontelbare keren dit

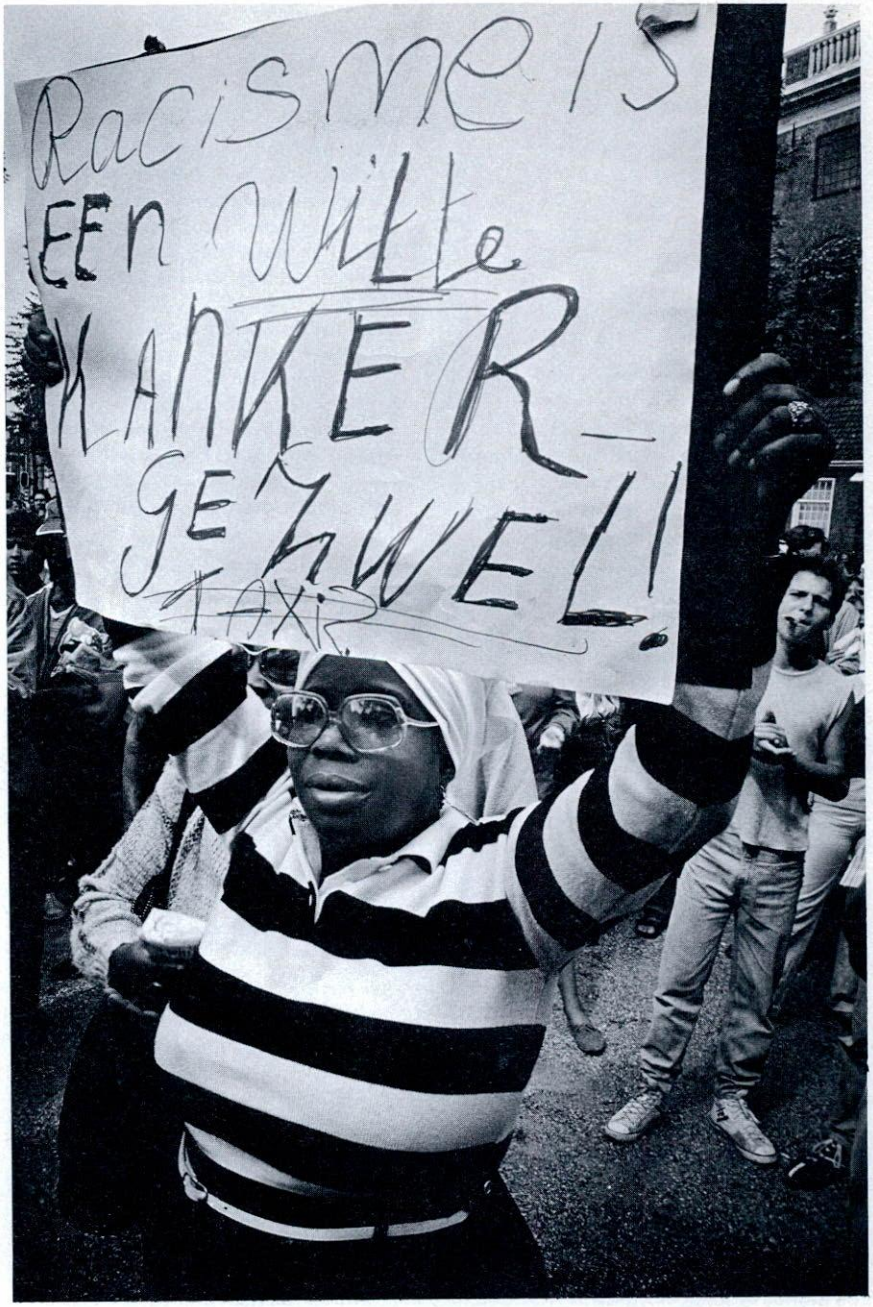

Foto Teake Zuidema

soort opmerkingen hebt gehoord?
Nee. Ik heb daar vóór mijn diensttijd, op school, ervaring mee opgedaan, die mij wel aan het denken heeft gezet. Toen raakte ik eens slaags met iemand. Wat ze dàn zeggen is: 'die buitenlanders zijn agressief'. Dat werkt dus nog meer in je nadeel. Het is soms wel lastig, maar je kunt je maar beter beheersen. Na die ervaring heb ik mijn handen dan ook niet meer gebruikt.

Hoe denken Nederlanders in het algemeen over 'buitenlanders', in het bijzonder kleurlingen?
Alle negatieve dingen die men van mensen kan bedenken worden aan de buitenlanders toegeschreven: ze zijn agressief, te lui om te werken, WW-trekkers, het zijn stuffrokers, enz. Je hoort mij niet zeggen dat buitenlanders heilige boontjes zijn, maar dat ze slechter zijn dan Nederlanders gaat er bij mij ook niet in.

Moppen
Nederlanders vertellen nogal eens moppen over Surinamers en Turken. Weliswaar zelden over Antillianen, maar toch, wat vind je daarvan?
Over het algemeen sta ik er niet zo erg bij stil. Vroeger stoorde ik mij er wel aan, tegenwoordig niet meer zo. Wanneer je op alles ingaat dan wordt het er gewoon niet gemakkelijker op. Je zit op een kamer met tien mensen. Wil je het niet al te moeilijk hebben dan moet je toch een beetje zorgen dat je bij de groep hoort. Ik heb bovendien het idee dat het niet helpt. Wanneer je over een opmerking zegt dat dat eigenlijk niet zo fris is, dan heeft dat geen enkele invloed op de ander en zeker niet op een groep. Wat je ziet is dat die zich in z'n geheel tegen je keert.

Wie ben ik
Als ik in de zon lig, ben ik zwart.
Als ik kwaad ben, ben ik zwart.
Als ik ziek ben, ben ik zwart.
Als ik het koud heb, ben ik zwart.
Als ik het warm heb, ben ik zwart.
Als ik dood ben, ben ik zwart.

Als jij in de zon ligt, ben je bruin.
Als jij kwaad bent, ben je rood.
Als jij ziek bent, ben je geel.
Als jij het koud hebt, ben je blauw.
Als jij het warm hebt, ben je rood.
Als jij dood bent, ben je wit.

En dan noemen ze mij een kleurling!!

Heb je dat meegemaakt?
Ja. Ik woonde, als enige van mijn schoolklas, in een buurt waar ook zigeuners woonden. Er wordt op een gegeven moment iets gezegd over zigeuners, waarop ik reageerde met: 'dat klopt helemaal niet'. Als er één was die het kon weten was ik het, ik woonde er immers zelf tussen. Het gevolg was dat de hele klas over mij heen tuimelde. Ik kreeg zelfs discriminerende opmerkingen naar mijn hoofd geslingerd. De discussie verlengde zich van de zigeuners naar mij.

Vaak zit er in die 'grappen' over buitenlanders iets van ongelijkwaardigheid. Lach je er soms toch wel om?
Om sommige wel. Als je er echter bij stilstaat waarover de grap soms gaat dan is dat verschrikkelijk. Je kent die 'grap' vast wel: hoe valt een Ethiopiër uit een boom? Antwoord: dwarrelend als een blad. Het is een mop over een en al ellende, een onderwerp waar je geen mop over zou mogen maken. Niemand zou in die man zijn schoenen willen staan, wat zeg ik, hij heeft niet eens schoenen (glimlacht om de woordspeling). Bijna al die grappen hebben iets schrijnends, doen altijd wel een beetje zeer.

Onder elkaar
'Buitenlanders' zoeken elkaar vaak op. Hoe kijk jij daar tegenaan?
Persoonlijk vind ik dat geen goede zaak, maar het heeft vaak een oorzaak. Je gaat bijvoorbeeld met een groep sporten. Er gaat wat mis of het zit wat tegen en wat je ziet is dat, in 9 van de 10 gevallen, het jouw schuld is. Wanneer er iets gestolen wordt of iets kapotgemaakt is, dan is de eerste die verdacht wordt: de buitenlander. Maak je van zo'n groep deel uit of zit je op zo'n vereniging dan hoef je dat maar één keer te overkomen en je stapt eruit. Dan zoek je een

Foto Jimmy Slothouwer

groep of een club waar je dàt in ieder geval niet kan overkomen. Het heeft heel vaak met veiligheid te maken.

Wat weten Nederlanders van de Nederlandse Antillen en de Antilliaanse kultuur?
Bar weinig. Er wordt ook niet zoveel aandacht aan besteed in de media, en als het al eens in het nieuws is dan is het vaak in negatieve zin. Ik kan me een TV-programma herinneren uit 1983 over Curacao. Men liet alleen de sloppenwijken van Willemstad zien. Verder niets. Wat hoor je dan? Jij komt zeker ook uit die krottenwijken. Soms denk ik wel eens: zouden ze wel weten waar de Antillen liggen?

Met welke instelling ben jij opgekomen? Zag je er tegenop zo nadrukkelijk met Nederlanders te moeten optrekken?
Ik was net zo weinig blij als de gemiddelde Nederlander toen ik hoorde dat ik op moest komen. Wel zag ik er in het geheel niet tegenop dat ik tussen Nederlanders kwam te zitten, eventueel gediscrimineerd zou worden. Je moet niet denken dat iedereen je discrimineert, dat iedereen tegen je is. Wanneer je zo gaat denken dan loop je de hele dag sjachrijnig rond en heb je geen leven. Ik heb een jaar op school gezeten in Amsterdam en ik heb tijdens die periode nooit iets van discriminatie gemerkt, ook niet in de stad zelf. Daar zat je ook met flink wat buitenlanders in de klas. Men was gewend aan buitenlanders, men accepteerde meer, enz. Daarna verhuisde ik naar Lelystad, daar waren mijn ervaringen veel minder goed. Ik denk dat dat ook kwam omdat je een

vreemde was, ze kenden je niet. Dan heb je veel sneller dat vooroordelen de kop opsteken.

Komt er onder kleurlingen zelf ook discriminatie voor?
Zeker. Zwarten onder elkaar kunnen er ook wat van. Ben je toevallig een paar tinten lichter en een zwarte zegt 'vuile luie neger' tegen je, dan vind je dat niet leuk. Omgekeerd vindt een neger dat ook niet leuk wanneer, welke kleurling dan ook, dat tegen hem zegt. Toch gebeuren die dingen onder kleurlingen ook wel degelijk.

Nederlanders betichten buitenlanders vaak van zelfdiscriminatie.
Soms is dat terecht, soms in het geheel niet. Het hangt van de omstandigheden af waarin iemand zich bevindt. Heb je het goed naar je zin en vooral heb je het gevoel geaccepteerd en gewaardeerd te worden door je kollega's en je superieuren, en men zegt dan eens een keer klootzak dan zullen maar weinig kleurlingen daar over vallen. Heb je echter dat gevoel niet, sterker nog heb je het gevoel dat je teveel bent, dat ze je niet mogen en men zegt dat klootzak, tja dan zal een kleurling zich zeker gediscrimineerd voelen. Ik denk dat men voorzichtig moet zijn iets niet tè snel met zelfdiscriminatie af te doen.

Diensttijd
Hoe heb je je diensttijd ervaren?
Prima diensttijd. Ik ben tewerk gesteld bij de brigadestaf en ik kan niet anders zeggen dan dat het stuk voor stuk aardige mensen zijn, officieren zowel als onderofficieren. Zolang als ik er nu zit heb ik nog nooit iets gemerkt wat ook maar iets met discriminatie zou kunnen worden aangeduid. Ze benaderen mij gelijkwaardig. Ik ben een tevreden mens, eerlijk waar.

Hebben kleurlingen het in de krijgsmacht moeilijker dan Nederlanders?
Ik zeg niet dat 'buitenlanders' het beter moeten doen of meer moeten presteren maar . . . het is net of je geen fout mag maken . . .
Iedereen is een mens en iedereen kan een fout maken, maar als je een fout maakt . . . dan ben je toch weer die kleurling. Je moet altijd perfekt zijn, daar komt het toch op neer. Onder die druk zitten alle 'buitenlanders'. Of het nu op school is, bij een bedrijf of in dienst, het maakt niet uit. Ook al doe je je werk goed, toch heeft ieder kaderlid altijd wel eens een buitenlander meegemaakt die de kantjes er afliep of een zak was. Je merkt dan ook dat ze jou toch steeds wat meer in de gaten houden dan een willekeurige, andere soldaat. Ik zal een voorbeeld geven. Ik ben chauffeur, heb steeds mijn werk goed gedaan, ben soldaat eerste klas geworden. Wanneer ik 's avonds laat met de combi terugkeer van een rit of een oefening krijg ik te horen 'Waar ben je godver geweest?' Op zo'n toon van 'zeker stiekum via Amsterdam naar Havelte gereden'. Zelfs nu nog, na bijna een jaar funktioneren. De andere combi-chauffeurs horen dit soort opmerkingen nooit, worden niet eens gecontroleerd, ook niet wanneer ze nog maar kort bij de compagnie zitten.

Ben je toch niet wat gevoelig voor dit soort opmerkingen?
(Zachtjes) Dat heeft niets met gevoeligheid te maken, zo ligt dat. Ik heb het nagevraagd bij de andere chauffeurs. (nog zachter) Ook al doe je je werk goed . . . ook al hebben ze nooit iets op je aan te merken . . . je blijft altijd iets van wantrouwen voelen . . . je bent immers een kleurling.

Hartelijk dank voor dit gesprek.

Wim Heij

Dit artikel werd eerder gepubliceerd in EGO, het maandblad van de dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging bij de krijgsmacht. (april 1987)

„Als ik een andere huidkleur had gehad . . .”

Het is Ramazan (roepnaam Ramie) Karçoban meegevallen in het leger. Toen hij opkwam verwachtte hij toch wel problemen tegen te komen met buitenlanders. Maar zelf ziet hij er zeer Nederlands uit en er kwamen geen negatieve reakties op zijn Turkse naam.
Ramie werkt als dienstplichtig sergeant op de Johannes Postkazerne in Havelte. Het is voor hem belangrijk om aan een vraaggesprek over buitenlanders mee te doen. Iedereen zou dat volgens hem moeten doen, want het is goed om even de tijd te nemen over het probleem na te denken. Je moet niet zomaar, lukraak wat zeggen over buitenlanders. Je moet dit probleem ook niet onder tafel praten; je moet het onder ogen zien, ook al is het een lastig probleem.
Misschien is het probleem minder lastig dan een jaar of drie, vier geleden. Toen hoorde je vaker dan nu van die rare opmerkingen, dat buitenlanders het land uitmoesten. Ramie is er echter niet zeker van dat dit soort opmerkingen nooit meer gehoord zullen worden.

Wat me opvalt is dat je een Turkse naam hebt, maar je ziet er zo Hollands uit als maar mogelijk is. Hoe zit dat in elkaar?
Mijn vader is in 1963 uit Turkije naar Nederland gekomen en toen met een Nederlandse vrouw getrouwd. Mijn vader heeft geen typisch Turks uiterlijk, wel donker haar, maar dat hebben meer Nederlanders. Ik ben in 1966 geboren, vlak daarna zijn ze toen met mij samen naar Turkije gegaan, maar een jaar later zijn we al weer teruggekomen.

Waarom zo snel al weer terug?
Mijn moeder kreeg aanpassingsproblemen. Voor mijn vader was het vanzelfsprekend niet zo moeilijk om te wennen, voor mijn moeder wel. De taal was een probleem, ze kwam vanuit een Westers land in een totaal onbekende omgeving. Ze had er wel mijn vaders familie, maar ze kon er niet mee praten en er dus ook niet echt mee omgaan. Het moeilijkste was dat ze haar eigen familie miste, die was veel te ver weg. Mijn vader hoorde in Nederland tot de zogenaamde 'etnische minderheid', in Turkije hoorde mijn moeder daarbij. Het was voor haar te moeilijk om in zo'n vreemde omgeving te wennen.

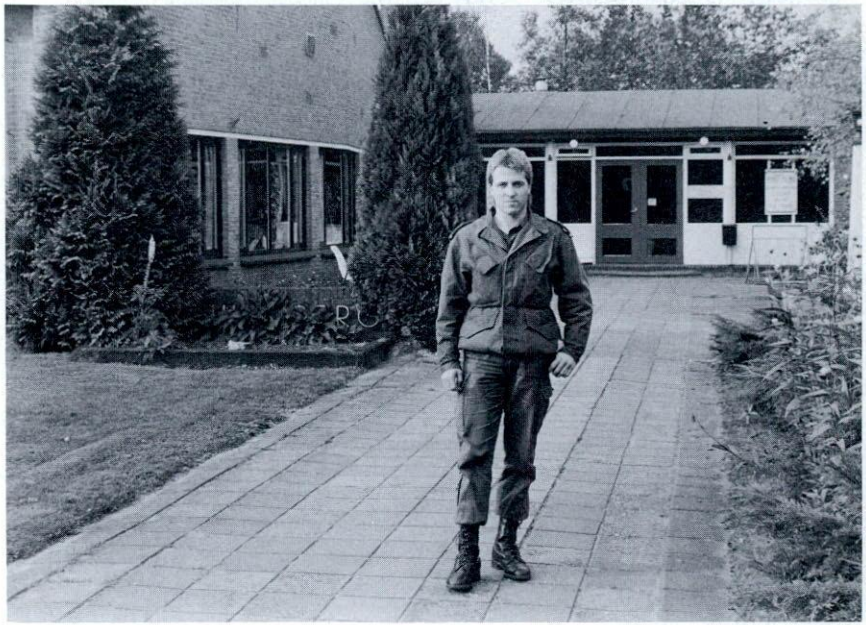

Foto Wim Reinders

Ramie Karaçoban

Sprak jouw vader in die tijd goed Nederlands?
Nee, hij was nog niet zo lang in Nederland geweest. Voor hem was de taal ook een probleem.

Vrije opvoeding
Hoe ging het thuis met jullie opvoeding? Je vader Turk, je moeder Nederlandse, hoe ben je groot geworden?
Twee jaar na mij werd nog een broertje geboren. Hoewel mijn vader wel een beetje islamitisch was van levensovertuiging heeft hij ons niet zo opgevoed. Hij heeft ons onze gang laten gaan. Ik kan geen onderscheid ontdekken tussen de wijze waarop m'n vader en moeder ons hebben opgevoed. Ik zou niet weten wat voor Turks daar in heeft gezeten.

Als je kijkt naar Turkse kinderen, is er dan verschil met jullie?
Ja. Veel. Wij zijn veel vrijer. Zij worden lang niet zo vrij gelaten door hun Turkse ouders. Vooral in Turkije zie je dat verschil heel duidelijk, hier in Nederland niet overal in de Turkse gezinnen, voor zover ik daar over kan oordelen.

Kom je vaak in Turkije?
Ik ben er vaak op vakantie geweest. Verder weet ik ook wat meer door Turkse vrienden hier in Nederland. Zelf spreek ik geen Turks, als ik er een paar maanden met vakantie ben, begint het te komen, maar de tijd is toch te kort. En nu leer ik het voorlopig ook niet beter, want ik kom er nu niet meer. Als ik ga, loop ik de kans dat ze mij vasthouden om in Turkije in dienst te gaan.

Maar je doet hier je dienstplicht toch al?
Op mijn negentiende heb ik me laten naturaliseren tot Nederlander. Mijn probleem is nu dat ik twee nationaliteiten heb: mijn Turkse nationaliteit willen ze me niet afnemen. Die heb ik van mijn vader meegekregen bij de geboorte, dat gaat automatisch. En omdat ik dus ook Turk ben, moet ik de dienstplicht in Turkije ook nog vervullen. Daarom ga ik daar voorlopig maar niet meer naar toe, totdat zeker is dat ze me niet aanhouden voor de militaire dienst. Ik ben bezig de Turkse nationaliteit ongedaan te maken, dat gaat alleen niet zo één-twee-drie.

Vriendelijker
Doordat je Nederlander bent geworden kan men konkluderen dat je liever in Nederland een toekomst opbouwt dan in Turkije. Maar zijn er ook dingen die je in Turkije leuker vindt dan in Nederland?
De mensen in Turkije zijn vriendelijker dan in Nederland. Als ik er met vakantie ben word ik van alle kanten benaderd om eens langs te komen. Heel vriendschappelijk. Hier in Nederland ken je de buren wel, maar daar houdt het dan ook mee op.

Zouden Nederlanders niet net zo reageren als er bij hen in de buurt een buitenlander op vakantie komt?
Nee, dat denk ik niet. Na alle problemen die Turken hebben ondervonden in Nederland, vooral wat diskriminatie betreft, worden Nederlanders in Turkije toch gastvrij ontvangen. Dat is hier niet zo. Als hier in een wijk een Turks gezin komt te wonen dan worden ze niet gastvrij ontvangen. Dat valt mij op.

Ergens gaan wonen is wel iets anders dan ergens op vakantie gaan. Maar hoe dan ook, het valt jou op dat Nederlanders niet zo vriendelijk zijn tegen Turken?
Niet alleen tegen Turken. Tegen iedereen die er maar anders uitziet of niet in hun straatje past. Dat is al uit den boze. Als je een programma ziet over Turkse werklozen, dan zeggen mensen heel snel: „ze zullen het er wel naar maken", of „'t is vast hun eigen schuld". Wat niet bij de normale Nederlander in zijn straatje past, dat wordt afgestoten. Met zigeuners gaat dat ook zo, ook al hebben ze de Nederlandse nationaliteit.

Turks uiterlijk
Merk je bij je Turkse vrienden dat dit soort afwijzingen hun treft?
Ik heb met een Turkse vriend in de klas gezeten vroeger. We waren allebei Turk, maar de sfeer tegen mij was vriendelijker. Ze lieten hem links liggen, omdat hij er duidelijk Turks uitzag.

Foto SPB

Wat denk jij op zo'n moment?
Wat moet je denken? Op het laatst hoor je het niet meer. Het is ook zo ingeburgerd, je leert er mee leven. Dat gevoel heb ik. Wat kun je er aan doen?

In het begin deed het wel pijn?
Op de lagere school krijg je er al mee te maken. Toen reageerde ik anders dan ik nu doe. Dat is een ding dat zeker is.

Merk je in Breda iets van spanningen tussen buitenlanders en Nederlanders?
Nee, helemaal niet. Er zal best spanning zijn, maar die komt niet aan de oppervlakte.

En in het leger?
Nee, dat viel me reuze mee. Ik had ze wel verwacht toen ik opkwam, maar ik heb er tot nu toe in mijn omgeving niet mee te maken gehad. Mensen reageren heel positief op mijn Turkse naam. In het leger ken ik verder ook geen mensen met van blank afwijkende huidkleur.

Als mensen jouw naam horen, hoe reageren ze dan?
Meestal vragen ze waar die naam vandaan komt. Als ik dan zeg uit Turkije, dan zeggen ze vaak iets als: kom op, je houdt me voor de gek. De reakties zijn meestal goed. Als ik een andere huidkleur had gehad zouden velen anders reageren. Maar dan hadden ze die vraag ook weer niet gesteld.

Je hebt een Turkse vader en een Turkse naam. Voel jij je op de een of andere manier verbonden met Turken, Turkije?
Wel degelijk, het is eigenlijk mijn vaderland. Daarom trekt het land me wel. Ik kan niet zeggen dat ik voor 100% Nederlander of voor 100% Turks ben, ik voel me Nederlander én Turk.

Scheldnaam

In het leger werden soldaten eens uitgescholden voor 'Turkse wasvrouwen'. Het woord Turk heeft in onze samenleving een heel merkwaardige betekenis gekregen.
Ja, wat is er gemakkelijker om te zeggen dan 'Turk'. Waarom dat zo is gegroeid, dat weet ik ook niet. Eerst hadden ze mensen uit Turkije nodig. Nederlandse bedrijven haalden Turkse mannen uit hun eigen land naar het vreemde Nederland toe. En nu ze niet meer nodig zijn in de bedrijven worden ze vaak als gebruiksvoorwerp behandeld.

Maak jij je druk om dit soort scheldwoorden voor mensen uit Turkije?
Zeker maak ik me daar druk over. Ik loop tenslotte met een Turkse naam rond en als ze het niet over mij hebben, dan hebben ze het misschien over mijn vader. Ik kan mijzelf niet uitsluiten van het Turkse volk. Reageren doe ik er niet meer op. Ik kan me er wel druk om maken, maar daar krijg ik nog meer problemen door.

Aan Prof. Dr. H. Bonarius
Hoogleraar in de persoonlijkheidsleer

Hoe verklaart u het volgende verschijnsel
blanken zien op ons neer
vanwege onze huidkleur
ze schelden op ons
vanwege onze huidkleur
ze noemen ons dom
vanwege onze huidkleur
zelf betalen ze duizenden guldens
om de zon op te zoeken
zich te wassen met zijn stralen
in de hoop dat ze eens bruin worden

Julian S. With

Je bent nu 21. Merk je dat het schelden over Turken de laatste jaren toeneemt of afneemt?
Ik vind dat het afneemt. In mijn eigen vriendenkring merk ik dat je gemakkelijker geaccepteerd wordt zoals je bent. Verder zitten er overal in de maatschappij goeie en slechte mensen, bij Nederlanders, bij Turken, bij Pakistanen . . . Steeds meer mensen merken dat je niet alles over één kam kunt scheren. Het gaat beter omdat mensen er ook meer over leren, denk ik. Maar of het zo blijft, dat weet ik niet.

Oorzaak: de ekonomie

Waar ligt dat aan, denk je?
Aan de achteruitgang van de ekonomie. De problemen worden toch steeds weer afgeschoven op de buitenlanders. Op den duur begint het weer van voren af aan, neem ik aan. Zo is het altijd geweest en zo zal het wel blijven ook. Als de ene groep het beroerd krijgt, geven ze de schuld aan een groep die er eigenlijk niets aan kan veranderen.

Wat vind je ervan dat buitenlanders als het ekonomisch slechter gaat, terug kunnen gaan naar hun vaderland met een zogenaamde 'oprotpremie'?
Slechte zaak. Het gaat dan ook om iemand die hier een toekomst heeft geprobeerd op te bouwen, daarvoor ook premies heeft betaald. Als zo iemand teruggaat wordt hij in Turkije niet hartelijk ontvangen. Toen het hier slecht was is hij weggegaan en nu is hij weer terug. Vaak op een leeftijd dat ze in Turkije ook geen werk meer krijgen. Ze zijn dan ook een vreemde in hun eigen land. Ze worden aan twee kanten gediskrimineerd: hier, omdat ze weg moeten, en daar omdat ze terugkomen. En voor de kinderen is het al helemaal niet leuk meer. Die zijn helemaal groot geworden in Nederland en hebben het in Turkije heel veel moeilijker dan hun ouders als ze terug moeten gaan.

Denk jij dat er een betere manier is om dit probleem op te lossen?
Ja, het moet er eerlijker bij toegaan. We zijn tenslotte allemaal mensen, we moeten met elkaar leren leven, met elkaar leren omgaan.
Als je alleen maar aan jezelf blijft denken, gaat het op een bepaald moment toch mis.

Wim Reinders

„Ik voel mij op en top Nederlands"

„Wanneer mensen mij voor het eerst ontmoeten denken ze inderdaad heel vaak dat ik een 'buitenlander' ben, maar als ze mij beter leren kennen wordt wel duidelijk dat ik me in ieder geval totaal geen buitenlander voel. Ik spreek, om maar iets te noemen, geen woord Indonesisch. Ik voel me echt honderd procent Nederlands." Miguel van Sloten (19) woont in Zwolle en dient, tot eind april 1987, als dragon-schutter bij de B-cie van het 45e Painfbat te Steenwijk. Zijn grootvader, van moeders kant, was een Indonesiër. In de direkte lijn komt er verder geen 'vreemd' bloed voor. Miguel is dus slechts voor 'een kwart Indonesisch'. Ook al is hij een geboren en getogen Nederlander, toch oogt hij als een volwaardige vertegenwoordiger van een van de etnische groepen. Hoe hij daarmee omgaat is het hoofdthema van dit gesprek.

Ben je persoonlijk weleens tegen bepaalde vormen van diskriminatie opgelopen?
Gedurende mijn lagere schooljaren heb ik er nogal last van gehad. Vooral van jongens uit de buurt. Dat waren echte uitingen van diskriminatie waarbij ik uitgescholden werd voor 'zwarte' en niet mee mocht spreken op grond van mijn huidskleur. Dat gebeurde in die tijd regelmatig.

Hoe ervaarde je dat?

Foto Wim Heij

Miguel van Sloten

Ik vond het heel erg, zowel het uitschelden als het uitgestoten worden.

Hoe reageerde je daar op?
Ik kon niets terug doen. Die jongens waren veel groter en ouder. Wanneer je niets kunt doen dan zijn er twee mogelijkheden: je gaat er onder gebukt òf je hebt er lak aan. Ik koos voor het laatste en dacht: jongens die dat zeggen zijn gewoon klootzakken en die kunnen van mij doodvallen. Zo simpel is dat.

Geintje
Ben je na je lagere schooljaren nog meer met dit soort zaken gekonfronteerd?
Bijna niet. Een enkele keer wordt er nog weleens wat gezegd, maar dat betreft bijna altijd een geintje. Zoals ik ook weleens een opmerking maak over iemand met rood haar.

Hoe weet je of het een geintje is?
Wanneer je met mensen zit te praten en iemand maakt een opmerking, dan voel je dat aan of het een geintje betreft of gemeen bedoeld is. Het gaat natuurlijk alleen maar op in de kontakten met mensen die je goed kent. Is het iemand die je niet kent en hij of zij maakt een opmerking, dan is het voor mij gelijk menens.

Kwa uiterlijk lijk je duidelijk te behoren tot een van de etnische groepen?
Wanneer mensen mij voor het eerst ontmoeten denken ze inderdaad heel vaak dat ik een 'buitenlander' ben, maar als ze mij beter leren kennen wordt wel duidelijk dat ik me in ieder geval totaal geen buitenlander voel. Ik spreek, om maar iets te noemen, geen woord Indonesisch. Ik voel me echt honderd procent Nederlands.

Zaten er in je opvoeding nog wel Indonesische trekken?
Heel vroeger een klein beetje. Dat was de periode dat mijn ouders bij mijn

grootouders inwoonden. Het schijnt dat ik in die tijd ook nog een beetje met een accent sprak. Dat is er met het naar school gaan weer snel afgegaan. Als er sprake is van een accent, dan is het een Zwols accent. Veel belangrijker in dit verband is hoe je je voelt en zoals ik al zei, ik voel me op en top Nederlander, zelfs geen greintje Indonesisch.

Ben je zo Nederlands dat je rustig een diskriminerende opmerking over 'zwarten' of Turken zou kunnen maken?
Ik kan me dat van mezelf niet voorstellen, want ik vind dit soort opmerkingen werkelijk heel onzinnig.

Hoe reageer je op negatieve opmerkingen over 'buitenlanders' door derden?
Wanneer het in het algemeen wordt geuit dan reageer ik daar niet op. Ik bemoei me er gewoon niet mee. Ik laat ze gewoon lullen. Ondertussen vorm ik mij wel een mening over diegenen die zoiets zeggen. Ik ga er niet op in.

Waarom niet?
Ik vind het dom gelul, maar voel er persoonlijk niet de pijn van. Door er tegenin te gaan wordt het er niet beter van, dat heb ik wel geleerd. Misschien houden ze, wanneer je er iets van geleerd hebt, hun mond wel zo lang je er bij bent, maar het verandert niets aan hun mentaliteit.

Klimaat
Hoe zie je het klimaat in Nederland voor 'buitenlanders'?
Ik denk niet dat Nederlanders zozeer vijandig naar buitenlanders kijken, maar dat het meer onbekendheid is, het zijn vreemden. Ik denk wel dat er grote verschillen zijn tussen stad en platteland. In de grote stad ga je als 'buitenlander' op in de massa, in een dorp ligt dat echter totaal anders. Daar zou een 'buitenlander' zich weleens meer 'buitenlander' kunnen voelen. Persoonlijk denk ik, dat ik er ook op een dorp weinig last van zou hebben. Hooguit de eerste weken, maar daarna niet meer. Ik voel me zo Nederlander, dat ik een eventuele vijandigheid niet persoonlijk zal ervaren.

Wat weet je van Indonesië af?
Ik weet dat de hoofdstad Djakarta is omdat mijn moeder er is geboren, maar dat is dan ook alles.

Zou je er weleens naar toe willen?
Voor de zon en het strand, maar niet omdat Indonesië het land is van mijn voorouders en dus ook een beetje van mij. Nee. Wanneer ik er naar toe zou gaan zou dat uitsluitend voor het klimaat zijn, maar daarvoor hoef je niet zo ver te reizen.

Met welke instelling ben jij in militaire dienst opgekomen?
Vrij onverschillig. Het maakte mij niet zo veel uit. Na enkele dagen dacht ik: wanneer ik dit allemaal had geweten zou ik geprobeerd hebben er onderuit te komen. Ik ben nog niet erg enthousiast maar ik kan er wel veel beter tegen dan in het begin.

Waar kon je in het begin niet zo goed tegen?
Met name de discipline. Het komt op mij allemaal zo verschrikkelijk overtrokken over. In mijn ogen is het vaak overbodig, maar ja, het schijnt erbij te horen.

Vooral bij de infanterie is er in die beginperiode sprake van een wat stressig klimaat ...
Nogal ja ...

Een klimaat waarin het zeer wel mogelijk is dat men zich op elkaar gaat afreageren: kaderleden op soldaten, soldaten op soldaten of soldaten op kaderleden. 'Buitenlanders' kunnen in zo'n sfeer gemakkelijk een doelwit worden. Heb je daar ooit iets van meegemaakt?
Noch persoonlijk, noch in zijn algemeenheid heb ik er bij ons op de kompagnie iets van ervaren met uitzondering van één voorval. We stonden op een keer bij de wapenkamer te wachten. Uit een radio kwam vrij hard ritmische muziek. Toen zei een sergeant: Die tam-tam-muziek komt jou zeker wel bekend voor Van Sloten?

Stom
Zo'n opmerking doet je op dat moment werkelijk niets?
Nee, werkelijk niet. Het enige wat ik denk is: wat een stomme opmerking, wat een lul van een vent. En voor de rest leg ik het naast me neer. Overigens kon je die sergeant voor de rest nog wel aardig hebben. Hij kon alleen, af en toe, van die vreemde dingen zeggen.

Jij denkt dat je op zoiets niet reageert, omdat je je Nederlands voelt?
Ik dénk het niet, ik weet het wel zeker. Wanneer ik me ook maar een beetje Indonesisch zou voelen, dan zou zo'n opmerking mij raken. Maar het raakt mij absoluut niet.

Foto Robert de Hartogh

Dat was het enige vervelende voorval dat je je uit je diensttijd kunt herinneren?
Inderdaad. Ja, ze zeuren nog wel eens over mijn lange haren maar dat heeft beslist niets te maken met mijn Indonesische afkomst. Iemand met lange blonde haren krijgt hetzelfde te horen.

Hoe zie je de rest van je diensttijd?
Ik zal de tijd tot volgend jaar april wel uitdienen al zag ik het liefst dat het morgen afgelopen zou zijn. Helaas is dat niet zo. Ik zie wel op tegen de vele oefeningen die we nog op het programma hebben staan. Ik reis namelijk dagelijks heen en weer en dat zit er dan niet in. Niet dat ik niet van huis zou kunnen, maar ik speel in een band. Dat betekent veel oefenen en optreden en dat komt tijdens de oefeningen in het gedrang.

Je speelt in een pop-groep?
Een pop-groep zou ik het niet willen noemen. Volgens ouderwetse opvattingen zou je het hard-rock kunnen noemen, maar zelf spreek ik liever over speed-metal-muziek. Het is veel sneller en harder dan hard-rock.

Bedankt voor het gesprek.

Wim Heij

Wie verder wil lezen

Anne Frank Stichting: Vreemd gespuis. In vijftien artikelen wordt een overzicht gegeven hoe Nederlanders reageerden op de komst van vreemdelingen, van de Zuidnederlandse immigranten uit de 16e eeuw tot en met de Turken, Marokkanen en Tamils van nu.
Uitg. Ambo/Novib, Baarn, 1987.

Hassan Bel Ghazi: Van soek naar arbeidsmarkt.
Een goed leesbaar boek over de achtergrond van Marokkanen in Nederland. De geschiedenis van Marokko en de gewoonten en de positie van de Marokkanen in Nederland beschreven door een Marokkaan.
Nabije-Oostenreeks Uitg. Het Wereldvenster, Houten, 1986.

Ron Blom en Leo de Kleyn: Racisme en militarisme. Zwarte soldaten in blanke legers.
Achtereenvolgens wordt de positie van niet-blanke soldaten in het Amerikaanse, Zuidafrikaanse en Nederlandse leger nader bekeken. De auteurs gaan vooral in op de vraag hoe de soldatenbeweging haar strategie dient af te stemmen op de migranten-soldaten en het racisme.
Uitg. Kronstadt Kollektief, Postbus 141, Boskoop, 1986.

A. Th. J. te Brake: Minderheden in de Amerikaanse en Britse krijgsmacht.
Een literatuurstudie over buitenlandse ervaringen met minderheden in de krijgsmacht, die verricht werd in het kader van een advies over de wijze waarop de krijgsmacht kan bijdragen aan de totstandkoming van een multi-etnische samenleving, de hoofddoelstelling van het Nederlandse minderhedenbeleid.
Uitg. Min. van Binnenlandse Zaken, Den Haag, 1987.

H. B. Entzinger: Het minderhedenbeleid.
Het minderhedenbeleid in Nederland wordt in dit boek uiteengezet en vergeleken met het minderhedenbeleid in Zwitserland, BRD, België, Frankrijk, Groot-Brittannië en Zweden.
Uitg. Boom, Meppel, 1984.

Drs. J. W. H. Janssen: Etnische groepen in de KL. Een beleidsvoorbereidend onderzoek naar de (eventuele) problematiek i.z. etnische groepen, zoals die door commandanten van eenheden en hulpverleners wordt ondervonden.
Uitg. Directie Personeel Koninklijke Landmacht, afd. Gedragswetenschappen, Den Haag, 1986.

Frans Lopulailan: Onder de sneeuw een Indisch graf.
Een roman van een Molukse schrijver die de lezer van binnenuit een blik gunt op het leven van de Molukkers zoals zich dat drie decennia lang in Nederland heeft afgespeeld.
Uitg. In de Knipscheer, Haarlem, 1985.

Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht: Etnische minderheden en de krijgsmacht.
Inventarisatie van de mogelijke gevolgen voor het funktioneren van de krijgsmacht wanneer jongeren afkomstig uit etnische en kulturele minderheden – in grote aantallen – als dienstplichtige of vrijwillig dienend tot de krijgsmacht toetreden; maatregelen die dienen te worden getroffen opdat zij volwaardig kunnen funktioneren.
Uitg. MRK, Bachmanstraat 1, 2596 JA Den Haag, 1987.

Lau Mazirel: Woonwagenvolk.
Een bundel opstellen van een verbeten voorvechtster voor een rechtvaardiger beleid en een humaner gedrag tegenover alle nomadisch levende mensen en de zigeuners in het bijzonder.
Uitg. Van Gennep, Amsterdam, 1987

Fatima Mernissi: Vrouwen in Marokko aan het woord.
Serie interviews met 12 totaal verschillende vrouwen in het hedendaagse Marokko.
Nabije-Oostenreeks, Uitg. het Wereldvenster, Houten, 1985

Nasr Mohammed: Minder over Meer.

Korte verhaaltjes waarin de Nederlandse samenleving door een Marokkaanse loep bekeken wordt.
Uitgegeven in eigen beheer Verkoop en distributie: Omega Boek bv, Amsterdam.

Papatya Nalbantoglu: De krullen van Mine. Vijftien portretten van turkse migrantenjongeren.
Hoe de tweede en derde generatie probeert te overleven en tot welke prijs wordt op zeer indrukwekkende wijze duidelijk gemaakt.
Feministische uitgeverij Sara, Amsterdam, 1985.

Ruud Peters (redaktie): Van vreemde herkomst. Achtergronden van Turkse en Marokkaanse landgenoten.
In dit boek komen aan bod: De islam en de geschiedenis, de maatschappelijke en economische ontwikkelingen, de politiek en het onderwijs van Turkije en Marokko.
Nabije-Oostenreeks Uitg. Het Wereldvenster, Houten 1982.

Tessel Pollman en Ingrid Harms: In Nederland door omstandigheden.
Gesprekken met Indische Nederlanders (en hun kinderen en kleinkinderen) die zich in de jaren vijftig vestigden in en rond Alkmaar.
Anti-racisme-reeks Uitg. AMBO/NOVIB, Amsterdam, 1986.

Tessel Pollman en Juan Seleky: Istori-Istori Maluku. Het verhaal van de Molukkers.
Het verhaal van de gewone Molukker, van het militaire leven in het koloniale Indië tot het problematische bestaan in Nederland.
Uitg. Arbeiderspers, Amsterdam, 1979.

Peter Schumacher: De Minderheden. 700.000 migranten minder gelijk.
Goed overzicht van de in ons land levende etnische groepen. Waarom ze gekomen zijn en waarom ze blijven en meer over hun culturele achtergrond.
Uitg. Van Gennep, Amsterdam, 1981

Leila Sebbar: Fatima. De Algerijnse vrouwen op het plein.
Een schitterende roman die een zeer goed beeld geeft van de situatie van een immigrantenvrouw in de Westerse wereld.
Uitg. Van Gennep, Amsterdam, 1985.

E.C. Tanercan: De integratie van etnische minderheden binnen de Nederlandse krijgsmacht. Een eerste verkenning.
Een inventarisatie van de huidige situatie en het aangeven van knelpunten, die – vooral met het oog op de toekomst – mogelijk aanleiding geven tot het ontwikkelen van beleid op dit terrein.
Uitg. KMA afd. Sociologische en psychologische studies, Breda, 1984.

Terry Wallace: Zwarte soldaten in Vietnam.
Zwarte Vietnamveteranen vertellen hoe zij te lijden hadden onder het racisme en de diskriminatie in het Amerikaanse leger.
Uitg. L. J. Veen, Utrecht, 1984.

Hans Werdmölder: Van vriendenkring tot randgroep.
Verslag van 2 jaar optrekken met een groep Marokkaanse jongeren in een oude stadswijk. Interessante studie van binnenuit.
Uitg. Het Wereldvenster, Houten 1986

(Dit literatuuroverzicht werd samengesteld door Karen en Wim Heij)

Buitenlandse feestdagen 1988

Januari

1-NIEUWJAAR
Kaapverdianen, Spanjaarden, Grieken, Italianen, Marokkanen, Antillianen, Portugezen, Surinamers, Turken, Joegoslaven
Men geeft elkaar geschenken, omdat het tevens de dag van de Heilige Vasilis is, die hier de rol van Sinterklaas overneemt.

2-NIEUWJAAR
Joegoslaven
Beide dagen worden uitbundig gevierd met uitwisseling van goede wensen voor voorspoed in het komende jaar.

6-DRIEKONINGEN
Spanjaarden, Italianen
Op deze dag wordt gevierd dat de Wijzen uit het Oosten op weg waren om Jezus te begroeten als de pasgeboren koning der joden. In Spanje en Italië krijgen alle kinderen op deze dag kadootjes.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

Kaapverdianen
De kinderen gaan van huis tot huis, zingen liedjes en krijgen vervolgens koekjes en snoep.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

6-DOOP VAN JEZUS
Grieken
Er worden kerkdiensten gehouden aan de waterkant (rivier, zee of bassin) waarbij de priester een kruis aan een touw in het water gooit, dat er later door jongens weer wordt uitgehaald. De priester heiligt die dag alle woningen.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

18-DAG VAN DE REVOLUTIE
Tunesiërs
In 1952 stelde de Franse president gedeeltelijk zelfbestuur voor. Het Franse parlement vond dit te veel, de Tunesische leiders te weinig. Habib Bourguiba riep toen de opstand uit, waarop hij werd gearresteerd. Op deze dag worden nog steeds onderscheidingen uitgereikt.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

20-DAG VAN DE NATIONALE HELDEN
Kaapverdianen
Sterfdag van Amilcar Cabral, stichter van de P.A.I.G.C. Tevens herdenkingsdag voor alle strijders en gevallenen tijdens de onafhankelijkheidsoorlog.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

23-BASANT PANCHAMI
Surinamers (Hindoes)
De 5e dag van de lichte maandhelft van mágh (jan./febr.). Op deze dag worden diensten verricht ter ere van Sarasvati, de gemalin van Brahma (God als schepper).

Februari

16-MAHA SIVRATI
Surinamers (Hindoes)
De grote nacht van Shiva wordt op de 14e dag van de donkere helft van de maand Phalgun (febr./maart) gevierd.

18-REGAIB KANDILI
Turken
(nacht van 18/19 febr.)
Het feest van de ontvangenis van Mohammed, dat aan de vooravond van de eerste vrijdag van de maand Rejeb gevierd wordt. Veel restaurants zijn die avond gesloten omdat er wordt gevast.

22-KAZARI DEFTERI
Grieken
„Schone maandag"
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

Maart

3-AÏD ALARACH
Marokkanen
Feest van de troonbestijging. Op 3 maart 1961 werd de huidige koning, Hassan II, gekroond. Hij is de tweede koning van het onafhankelijke Marokko.
Vooral in de streken waar de meest fervente aanhangers van de koning wonen, wordt dit feest gevierd.
Alle officiële instanties zijn gesloten.

3-HOLIKA DAHAN
Surinamers (Hindoes)
Dit is het verbranden van de op Basant Panchami geplante Holika (het symbool van het kwaad). Deze plechtigheid vindt plaats op de laatste dag van de maand Phalgun (febr./maart), één dag voor het Holi-feest.

4-HOLI PHAGWA
Surinamers
Valt op de eerste dag van de maand Chaitra (maart/april). Dit is het nieuwjaarsfeest, dat met veel enthousiasme wordt gevierd en waaraan ook door niet-Hindoes wordt deelgenomen. In Suriname is de Holi-dag officieel als vrije dag aangewezen.

8-DAG VAN DE VROUW
Joegoslaven
Een historische datum in verband met de strijd voor vrouwenemancipatie. Tegelijkertijd wordt deze dag ook gevierd als „moederdag".
Scholen en bedrijven blijven open, maar de feestdag wordt er gevierd met passende feestprogramma's.

Kaapverdianen
Op deze dag wordt aandacht geschonken aan de positie van de vrouw.

Scholen en bedrijven zijn gesloten.

15-MIRAÇ KANDILI
Turken
(nacht van 15/16 maart)
In de zevende islamitische maand vindt jaarlijks de herdenking plaats van de nachtelijke hemelreis van de profeet Mohammed. Deze reis ging van Mekka naar Jeruzalem en vandaar naar de hemel op het gevleugelde paard Burak.

18-1e NAVRATRI
Surinamers (Hindoes)
Gedurende de Navratri houdt men – veelal in huiselijke kring – diensten ter ere van Durga of Bhagvati, de gemalin van Shiva.

18-DIA DI HIMNO I BANDERA
Antillianen
Deze dag is op Aruba een officiële feestdag („Arubadag").
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

19-ST. JOZEF
Spanjaarden
De man van Maria, zoon van Jacob, een timmerman-schrijnwerker uit Nazareth, de vader van Jezus.

20-ONAFHANKELIJKHEIDSDAG
Tunesiërs
Toen bekend werd dat Marokko volledig onafhankelijk zou worden ging ook de Tunesische regering nieuwe eisen stellen.
Twee weken na de officiële onafhankelijkheid van Marokko kon ook Bourguiba op 20 maart 1956 zijn handtekening onder het onafhankelijkheidsverdrag zetten.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

25-ONAFHANKELIJKHEIDSDAG
Grieken
In 1814 werd te Odessa in Rusland in het geheim door Griekse vrijheidsstrijders het verbond „Filik Eteria" (vriendschapsverbond) opgericht. Het had ten doel via een gewapende revolutie de totale bevrijding van Griekenland te bewerkstelligen.
De Griekse christenen waren toen al eeuwen overheerst geweest door het Ottomaanse Rijk. De Griekse vrijheidsrevolutie werd op 25 maart 1821 uitgeroepen en heeft geduurd tot 8 oktober 1827. Op deze dag werd de laatste grote slag geleverd.
De zeeslag bij Navarino heeft tot de gehele bevrijding van Griekenland geleid.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

26-RAMNAVMI
Surinamers (Hindoes)
Ook bekend als Ram Jayanti, de geboortedag van Ram (incarnatie of avatar van Vishnu – God als onderhouder). Ram wordt door de Hindoe als ideale mens en koning beschouwd; een ideale samenleving wordt *„Ramraj"* – Godsrijk – genoemd. Op Ramnavmi – 9e dag van de lichte maandhelft van de Chaitra (maart/april) – worden vooral in de tempels speciale diensten gehouden, waarbij het beroemde epos *Ramayana* wordt voorgelezen.

SIDI
Molukkers
De meeste Molukkers in Nederland behoren tot de Molukse protestantse kerken. De opname van de jongeren in de kerk, de belijdenis, heet in het Maleis: „sidi". Sidi vindt doorgaans plaats in de maanden maart tot en met juni.

April

1-BERAT KANDILI
Turken
(nacht van 1/2 april)
Tijdens de 14e nacht van de achtste maand gedenkt men, uitgaande van een overlevering van de Profeet, dat Allah voor het komende jaar vaststelt wie er zullen sterven en geboren worden. Sommige gelovigen brengen deze hele nacht door in gebed.
In die nacht werd de gebedsrichting veranderd van Jeruzalem naar Mekka.

1-GOEDE VRIJDAG
Spanjaarden, Italianen, Molukkers, Antillianen, Portugezen, Surinamers

2-HANUMAN JAYANTI
Surinamers (Hindoes)
De geboortedag van Hanuman. Hanuman is de dienaar van Ram en geldt als de meest ideale bhakt (devoot). Hij staat ook als *Mahavira-Swami* bekend wegens zijn heldendaden die in het epos Ramayana beschreven zijn. Op deze dag houdt men offerdiensten, terwijl er ook de Hanuman-Chalisa (lofzang aan Hanuman) wordt gelezen.

3-PASEN
Spanjaarden, Italianen, Molukkers, Antillianen, Portugezen, Surinamers

8-GOEDE VRIJDAG
Grieken

9-DAG VAN DE MARTELAREN
Tunesiërs
In 1938 schoten de Franse bezetters op demonstranten, wat aan tientallen mensen het leven kostte. Leiders van de Neo-Destourpartij werden gearresteerd. Op deze dag worden de doden herdacht.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

10-PASEN
Grieken (10/11 april)

18-RAMAZAN*
Turken

18-RAMADAN*
Marokkanen, Tunesiërs

18-RAMZAAN
Surinamers (Moslims)
(tot 17 mei, deze periode geldt ook voor de islamitische Molukkers: Puasa).
Dit is de negende maand van het islamitisch jaar en de vastenmaand. De Ramadan/Ramazan begint op het moment waarop men de nieuwe maan kan zien. Het vasten in de Ramadan/Ramazan is een plicht voor de moslims. Een moslim mag gedurende deze maan-maand van zonsopgang tot zonsondergang niet roken, eten, drinken of sexuele omgang hebben. Kinderen zijn vrijgesteld van het vasten. Zwangere, zogende of ongestelde vrouwen, zieken en reizigers ook, maar zij moeten het later inhalen.
De bedoeling van de Ramadan/Ramazan is:
– rust geven aan de maag;
– de rijke mensen moeten voelen wat een arme het hele jaar moet voelen;
– men leert zichzelf te beheersen.
* Afhankelijk van de stand van de maan.

23-COÇUK BAYRAMI
Turken
Feest voor de kinderen.
Tijdens de onafhankelijkheidsoorlog, geleid door Kemal Ata-

türk, die van Turkije een republiek maakte, kwam op deze dag in 1920, in de nieuwe hoofdstad Ankara het eerste nationale parlement bijeen.
Atatürk riep deze dag uit tot Dag van het Kind.
Alle lagere schoolkinderen hebben vrij.

25-DAG VAN DE REVOLUTIE
Portugezen
Herdenking van de Demokratische revolutie die op 25 april 1974 een einde maakte aan het voorgaande regime dat sinds 1926 was gevestigd.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

25-BEVRIJDINGSDAG
Italianen
Men viert het einde van de Tweede Wereldoorlog en van de fascistische dictatuur. De festiviteiten zijn te vergelijken met die in Nederland op bevrijdingsdag.
In Rome wordt een grote militaire parade gehouden. Ook worden de doden herdacht.

25-HERDENKING VAN DE PROCLAMATIE VAN DE RMS
Molukkers
Op 25 april 1950 werd op Ambon de Republiek Maluku Selatan (RMS) uitgeroepen waarbij de Molukken zich losmaakten van Indonesië. In de daarop volgende jaren heroverde Indonesië de Molukse eilanden. Veel in Nederland levende Molukkers herdenken nog elk jaar de RMS-proclamatie met landelijke bijeenkomsten en feesten.

Mei

1-DAG VAN DE ARBEID
Kaapverdianen, Spanjaarden, Italianen, Marokkanen, Antillianen, Portugezen, Tunesiërs, Joegoslaven
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

1-DAG VAN DE ARBEID TEVENS BLOEMENFEESTDAG
Grieken
Er zijn bloemencorso's, muziekoptochten en volksdansen. De gezinnen gaan naar buiten om te picknicken.

2-DAG VAN DE ARBEID
Joegoslaven
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

12-HEMELVAART
Spanjaarden, Italianen, Molukkers, Antillianen, Surinamers

13-KADIR GECESI
Turken
(nacht van 13/14 mei)*
De 27ste nacht van de Ramazan wordt door vele moslims beschouwd als de nacht waarin de profeet Mohammed voor het eerst de Goddelijke boodschap ontving. Deze werd aan hem overgebracht door de engel Gabriël.
* Afhankelijk van de stand van de maan.

14-PATTIMURADAG
Molukkers
Pattimura (Thomas Matulesia) was de leider van een opstand tegen het Nederlandse gezag op de Molukken in 1817. Nadat hij de Nederlanders gevoelige verliezen had toegebracht, werd Pattimura uiteindelijk verslagen, gevangen genomen en ter dood gebracht.

17-SEKER BAYAMI*
Turken
*„Suikerfeest" Aïd el Fitr**
Marokkanen, Tunesiërs

18-ID-UL-FITR (Suikerfeest)*
Surinamers (Moslims)
(Deze dag geldt ook voor de islamitische Molukkers)
Dit feest beëindigt de vastenperiode en duurt in islamitische landen vaak meerdere dagen. Het is de eerste dag van de tiende maand. Voor dit feest worden zeer veel soorten koeken en gebak klaargemaakt. Alles is van tevoren schoongemaakt, iedereen is op z'n best gekleed en bezoekt familie en vrienden. Zij wensen elkaar het allerbeste.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.
* Afhankelijk van de stand van de maan.

19-HEMELVAART
Grieken

19-SPORT- EN JEUGDDAG
Turken
Kort na een inval van Griekse troepen bij Izmir landde Atatürk, de latere stichter van de Turkse republiek, bij Samsun aan de Zwarte Zee om van daaruit zijn land te gaan bevrijden van buitenlandse bezetters. Er zijn parades van middelbare schoolkinderen in uniformen en er worden gymnastiekuitvoeringen gegeven.
Iedereen is op deze dag vrij.

22-PINKSTEREN
Spanjaarden, Italianen, Molukkers, Antillianen, Surinamers
(22/23 mei)

29-PINKSTEREN
Grieken

Juni 1988

1-DAG VAN HET KIND
Kaapverdianen
Veel sport- en culturele evenementen voor en door de kinderen.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

1-FEEST VAN DE OVERWINNING
Tunesiërs
In 1955 werd de naar Frankrijk verbannen Habib Bourguiba met grote triomf in Tunesië binnengehaald, nadat de interne onafhankelijkheid van Tunesië door Frankrijk was erkend.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

2-FEEST VAN DE JEUGD
Tunesiërs
Deze dag is alleen voor de jeugd bestemd.
Er worden sportwedstrijden in alle takken van sport gehouden. Elke provincie moet een eigen sportprogramma organiseren en dit presenteren in het grote stadion van de hoofdstad Tunis.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

2-DAG VAN DE REPUBLIEK
Italianen
Op deze dag in 1946 koos het Italiaanse volk door middel van een referendum voor een republiek. Dit maakte een einde aan de monarchie.

5-IMMIGRATIEDAG
Surinamers
Viering van de aankomst van de eerste Hindoestaanse contractarbeiders in Suriname in 1873.

10-DAG VAN PORTUGAL
Portugezen
Op deze dag wordt traditiegetrouw met grote plechtigheid de sterfdatum (10 juni 1580) herdacht van de grote heldendichter

Luiz de Camoes, schrijver van de „Os Lusiados".
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

13-SACRAMENTSDAG
Kaapverdianen, Spanjaarden, Italianen, Portugezen

29-ST. PETRUS/ST. PAULUS
Spanjaarden, Grieken
In de plaatsen die één van de heiligen als beschermengel hebben, is het voor de bewoners een vrije dag.

Juli

1-DAG DER VRIJHEDEN
Surinamers
Herdenking van de afschaffing van de slavernij in 1863.

2-CURAÇAODAG
Antillianen
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

4-DAG VAN DE STRIJDER
Joegoslaven
In 1942 opende een groep partisanen onder leiding van Tito het verzet tegen Hitler en het fascisme. Op deze dag worden bijeenkomsten gehouden en viert men feest met vrienden en familie.

5-ONAFHANKELIJKHEIDSDAG
Kaapverdianen
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

24-KURBAN BAYRAMI*
Turken

24-„OFFERFEEST" AÏD EL KEBIR*
Marokkanen, Tunesiërs

24-ID-UL-ADHA (Offerfeest)*
Surinamers (Moslims)
(Deze dag geldt ook voor de islamitische Molukkers: Hari Raja Hadji)
Dit is de tiende dag van de twaalfde maand. Op deze dag offeren de pelgrims in het dal van Mina een offerdier. Hiermee herdenken zij dat Abraham zijn zoon Ismaël aan God zou offeren. De engel Gabriël stuurde hiervoor in de plaats een schaap. Overal in de wereld slachten op deze dag moslims offerdieren. Het is de belangrijkste feestdag van de islam.
Men slacht alleen of met meerdere personen (maximaal 7) een dier. Het vlees wordt verdeeld onder familieleden en vrienden en ⅓ van het totaal houdt men zelf.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.
* Afhankelijk van de stand van de maan.

25-ST. JACOBUS
Spanjaarden

25-DAG VAN DE REPUBLIEK
Tunesiërs
Een jaar na de feitelijke onafhankelijkheid werd in 1958 de republiek uitgeroepen. Bourguiba werd president. In de grondwet van 1959 werd vastgesteld dat de president voor vijf jaar wordt gekozen en hoogstens drie maal herkiesbaar is. In 1973 besloot de partij om Bourguiba tot president voor het leven te benoemen.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

Augustus

SERANI
Molukkers
(gedurende aug./sept.)
De doop van kinderen in de Molukse samenleving heet: „Serani". Het vindt meestal in de maanden augustus en september plaats. Molukkers zijn een hechte gemeenschap. Dat blijkt bij feesten (zoals Serani), maar ook bij droevige gebeurtenissen. Van heinde en ver komen Molukkers dan lief en leed delen.

13-DAG VAN DE VROUW
Tunesiërs
Dit is een historische dag, aangezien in 1936 de nieuwe „Wet op het persoonlijk recht" werd aangenomen die polygamie verbiedt en de vrouw gelijke burger- en politieke rechten toekent.

14-ISLAMITISCH NIEUWJAAR
I MUHARREM 1409
MUHARRAM
Turken, Marokkanen, Tunesiërs, Surinamers
Op de tiende dag van de 1e islamitische maand wordt het islamitisch nieuwjaar gevierd. Na tegenwerking door zijn tegenstanders was het voor de profeet Mohammed niet mogelijk zijn godsdienstige activiteiten in Mekka voort te zetten. In het jaar 622 ging hij met ongeveer 70 man en hun gezinnen naar Medina. Deze verhuizing, de Hidja, werd het begin van de islamitische tijdrekening. Met het jaar 622 begon dus voor de Moslim de jaartelling.
(Deze dag geldt ook voor de islamitische Molukkers)
* Afhankelijk van de stand van de maan.

15-MARIA TEN HEMEL-OPNEMING
Kaapverdianen, Spanjaarden, Grieken, Portugezen
Dit feest wordt gevierd met processies waarbij het beeld van de heilige Maagd Maria wordt meegedragen.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

15-FERRO GOSTO
Italianen
Maria Hemelvaart. De viering van het feest gebeurt in iedere stad en ieder dorp weer anders. Overal zijn er kermissen, worden er volksspelen georganiseerd en is er vuurwerk.

23-AŞURE GÜNÜ*
Turken

23-ASHOURA
Marokkanen, Tunesiërs

23-ASHURA*
Surinamers (Moslims)
(Deze dag geldt ook voor de islamitische Molukkers)
Op de tiende dag van de eerste maand van de islamitische tijdrekening, is het volgens de islamitische wet aan te bevelen te vasten. Voor Shi'ieten is dit een bijzondere dag, omdat zij dan het martelaarschap bij Kerbela herdenken van Husein, een van de zonen van Ali.
* Afhankelijk van de stand van de maan.

27-RAKSHA BANDHAN
Surinamers (Hindoestaan)
Op deze dag wordt met enig ceremonieel een beschermingskoord (rakhi) gebonden om de pols van degene op wiens bescherming men rekent. Het is gebruikelijk dat deze rakhi door een zus om de rechterpols van haar (echte of aangenomen) broer wordt gebonden.

30-ZAFER BAYRAMI
Turken

(Overwinningsfeest)
Op deze dag wordt herdacht dat de nationalistische troepen, geleid door Kemal (de latere Atatürk) de eindoverwinning op de Griekse troepen behaalden, die een week later bij Izmir (Smyrna) in zee gedreven werden. In 1923 kreeg Kemals nieuwe staat Turkije internationale erkenning.

September

SERANI
(gedurende aug./sept.)
De doop van kinderen in de Molukse samenleving heet: „Serani". Het vindt meestal in de maanden augustus en september plaats.

3-KRISHNA JANMASTIMI
Surinamers (Hindoes)
De geboortedag van Krishna op de achtste dag van de donkere helft van de maand *Bhadon* of *Bhadrapada* (aug./sept.).
Met Ram is Krishna de meest vereerde avatar (incarnatie) van Vishnu (God als onderhouder). Krishna is de onderrichter van de *Bhagavad Gita* (het lied des Heren) en de Bhagavad Puran is aan hem gewijd.
Op Krishna Janmastimi worden diensten gehouden, waarbij vooral uit de Bhagavad Puran (verhalen uit het leven en de leer van Krishna) wordt voorgelezen.

3-VIERING VAN 3 SEPTEMBER
Tunesiërs
Onder leiding van Habib Bourguiba verenigden een groot aantal onafhankelijkheidsbewegingen zich in de Neo-Destourpartij. In die periode werd de Neo-Destourpartij door de Fransen zwaar onder druk gezet; leiders werden gearresteerd en verbannen naar het uiterste zuiden. Op 3 september 1934 werd toch het eerste congres gehouden.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

12-NATIONALE FEESTDAG
Kaapverdianen

Oktober

5-UITROEPING VAN DE REPUBLIEK
Portugezen
Door op 5 oktober 1910 de republiek uit te roepen, werd een einde gemaakt aan de monarchie.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

11-2e NAVRATRI
Surinamers (Hindoes)
(11 t/m 19-10, letterlijk negen nachten)
Op een van deze 9 dagen houdt de vrome Hindoe – veelal in huiselijke kring – een offerdienst, waarbij de negen manifestaties van Durga of Bhagauti (gemalin van Shiva) worden vereerd.

12-DAG VAN DE HISPANIDAD
Spanjaarden
Op deze dag wordt gevierd dat Columbus „de nieuwe wereld" ontdekte. In 1492 waren dat San Salvador, Cuba en Haïti. Later verkende hij ook het vasteland van Amerika.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

15-EVACUATIE VAN BIZERTE
Tunesiërs
In 1962 vond de laatste evacuatie plaats van de Franse troepenmacht. Op deze dag herdenkt men de gevallenen en worden kransen gelegd. Tevens worden aan mensen die deze dagen hebben meegemaakt onderscheidingen en prijzen uitgereikt.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

22-MEVLID KANDILI*
Turken

22-MOULOUD*
Marokkanen, Tunesiërs

22-MILAAD-UN-NABIE*
Surinamers (Moslims)
(nacht van 22/23 oktober)
(Deze dag geldt ook voor de islamitische Molukkers: Mohammed)
Dit is de geboortedag van de profeet Mohammed omstreeks 570 van onze jaartelling. Deze dag valt op de twaalfde dag van de derde islamitische maand. Overal waar moslims zijn wordt deze dag gevierd. Er wordt speciaal eten klaargemaakt.
's Avonds gaan de mensen naar de moskeeën. Er wordt dan gesproken over de profeet, het moslimgeloof en er wordt uit de Koran gelezen.
*Scholen en bedrijven zijn **niet** gesloten.*
* Afhankelijk van de stand van de maan.

26-DAG VAN DE HEILIGE DIMITRI
Grieken
Dimitri is de beschermheilige van het leger en van de stad Thessaloniki. Op deze dag wordt in Thessaloniki een grote parade gehouden waaraan het leger en scholieren deelnemen.
Het feest wordt samengevoegd met 28 oktober.
Dit betekent dat bedrijven en scholen tussen 26 en 28 oktober gesloten zijn.

28-„NEE"-DAG
Grieken
Op deze dag wordt herdacht dat Griekenland weigerde in te gaan op een ultimatum van Mussolini, waarin vrije doortocht voor Italiaanse troepen werd geëist. De Grieken gingen tot een tegenaanval over, waarbij zij de binnengevallen Italianen tot ver in Albanië terugdreven. Pas de Duitse aanval in april 1941 leidde tot de bezetting van het land, die tot oktober 1944 zou duren. Een eigenlijke „bevrijdingsdag" kennen de Grieken niet, maar op 28 oktober belijden ze hun vrijheidsliefde.

29-CUMHURIYET BAYRAMI
Turken
Feest van de republiek, die in 1923 door Kemal (de latere Atatürk) werd uitgeroepen. De afgezette sultan bleef nog wel enkele maanden Kalief (geestelijk leider van alle moslims), maar ook daaraan kwam – op 3 maart 1924 – een einde en binnen korte tijd werd de invloed van de islam op de staatsinrichting afgebroken. 29 oktober is Turkije's belangrijkste nationale feestdag.

November

1-ALLERHEILIGEN
Kaapverdianen, Spanjaarden, Italianen, Portugezen
De dag in de rooms-katholieke eredienst waarop alle heiligen worden herdacht. Vroeger was het eigenlijk een herdenking van alle martelaren.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

2-ALLERZIELEN
Italianen
Dit is *geen* vrije dag. Op deze dag worden de doden herdacht. Men trekt naar de graven van familie en vrienden om bloemen te leggen.

9-DIVALI (ook MAHA LAKSHMI PUJA)
Surinamers (Hindoes)
Dit feest, gewijd aan *Lakshmi* (Godin van geluk en licht, rijkdom en voorspoed), wordt in de nacht van de nieuwe maand (amavasya) van de maand Kartik (okt./nov.) gehouden. Dit met veel illuminatie gevierde Lichtfeest symboliseert de overwinning van het goede op het kwade, van het licht op de duisternis. Behalve thuis worden ook in de tempels diensten georganiseerd ter ere van Maha Lakshmi.

10-KARTIK POERNIMA SNAAN (GANGA NAHAN)
Surinamers (Hindoes)
Hoewel in de Hindoe-traditie grote waarde wordt gehecht aan het te allen tijde baden in een van de heilige rivieren in India (de Ganges, de Jamuna en de Gadawrie), komt men van oudsher in het bijzonder in de nacht van „poernima" (volle maan-dag) van de maand „Kartik" (okt./nov.) bij elkaar, om zich ritueel te „reinigen" in stromend water.
Alvorens zich in het water te begeven, houdt men een rituele offerplechtigheid. Sommigen vereren dan meteen ook hun overleden voorouders.

10-DAG VAN DE ITALIAANSE EENHEID
Italianen
Op deze dag in 1860 is Italië tot een eenheid geworden. Voor die tijd bestond Italië uit kleine republieken en vorstendommen. Op deze dag zijn er militaire parades. Iedere stad en ieder dorp viert haar eigen feest.

17-DAG VAN DE JEUGD
Grieken
Herdenking van de opstand van de Polytechnische School in Athene (1973). Deze nationale feestdag staat vooral in het teken van de jeugd.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

18-AÏD EL ISTIKAL
Marokkanen
Onafhankelijkheidsdag.
Op 18 november 1956 werd Marokko onafhankelijk. Tot die tijd was het een kolonie van Frankrijk. Hoe dit feest gevierd wordt is afhankelijk van de streek. Er worden demonstraties gegeven door ruiters te paard.
De Marokkanen in Nederland vieren dit feest bijna niet. Wel worden er op de ambassade en het consulaat recepties gegeven en feesten met muziek en dans georganiseerd.

25-ONAFHANKELIJKHEIDSDAG
Surinamers

29-DAG VAN DE REPUBLIEK
Joegoslaven
In november 1942 werd de „Antifascistische Raad voor de Volksbevrijding van Joegoslavië opgericht. Deze raad werd op 19 november 1943 tot „regering" verklaard. Deze datum geldt sindsdien als nationale feestdag. De dag daarvoor en op de dag zelf worden festiviteiten georganiseerd: culturele- en sportmanifestaties en tentoonstellingen.
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

30-DAG VAN DE REPUBLIEK
Joegoslaven

December

1-HERDENKING HERSTEL ONAFHANKELIJKHEID
Portugezen
Datum waarop herdacht wordt dat na 60 jaar Spaanse overheersing in 1640 met de wederopbouw werd begonnen (de Filippijne dynastie).
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

8-MARIA'S ONBEVLEKTE ONTVANGENIS
Kaapverdianen, Spanjaarden, Italianen, Portugezen
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

19-GITA DJAYANTI
Surinamers (Hindoes)
Op deze dag staat de Snmad Bhagavad Gita – zoals de Gita voluit wordt genoemd – centraal. De Gita, die de essentie weergeeft van de in de Veda's en Upanishads vervatte kennis en wijsheid, is in nagenoeg alle westerse talen vertaald.

24-KERSTFEEST
Portugezen
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

25-KERSTMIS
Spanjaarden, Grieken, Italianen, Molukkers, Antillianen, Portugezen, Surinamers, Kaapverdianen
De avond vóór Kerstmis komt de familie bijeen voor een maaltijd en men geeft elkaar kado's.

26-KERSTFEEST
Spanjaarden, Grieken, Italianen, Molukkers, Antillianen, Surinamers
Scholen en bedrijven zijn gesloten.

Adressen

Wie meer informatie wil hebben over etnische groepen en/of religieuze feestdagen kan terecht bij de volgende instellingen:

Antillianen
Plataforma di Organisashonnan Antiano y Arubano
Voorstraat 36
3512 AP Utrecht
Tel. 030-317734

Surinamers
Stichting Landelijke Federatie van Welzijnsorganisaties voor Surinamers
Oude Gracht 312
3511 PK Utrecht
Tel. 030-312024

Molukkers
Inspraakorgaan Welzijn Molukkers
Postbus 537
3500 AM Utrecht
Tel. 030-331434

Turks Islamitische Culturele Federatie
(m.b.t. islamitische feestdagen)
Aelbrechtskade 39b
3022 HM Rotterdam
Tel. 010-4774322

Stichting Ganesh *(m.b.t. Hindoestaanse feestdagen)*
Roerdompstraat 62
1531 XJ Wormer
Tel. ;02982-4114

Buitenlandse werknemers
Landelijke Samenwerking van Organisaties Buitenlandse Arbeiders (LSOBA)
Postbus 693
3500 AR Utrecht
Tel. 030-318644

Stichting Nederlands Centrum Buitenlanders
Postbus 638
3500 AP Utrecht4
Tel. 030-334531

Wilt u de kalender culturele minderheden 1988 bestellen?
Bel dan: Nederlands Centrum Buitenlanders afd. bestellingen 030-334531.
De kalender kost ƒ 13,50 incl. porti en verzendkosten.
De kalender is *alleen* telefonisch of schriftelijk te bestellen. Wanneer de kalender wordt afgehaald kost hij ƒ 8,–.

Een boekje als dit krijgt iedere EGO-lezer elk jaar gratis toegezonden bij het decembernummer van EGO

Ook in EGO, dat elf keer per jaar verschijnt in een omvang van minstens 24 pagina's, staan vaak soortgelijke artikelen als in dit boekje. Maar nog veel meer. Over andere onderwerpen, zoals sport, films, popmuziek, beeldende kunst, humanisme, natuur en milieu, politiek, boeken, gedichten, cartoons enz. Dat alles rijkelijk geïllustreerd met foto's en tekeningen.
Verder vaak een (uitneembare) poster of affiche op de middenpagina's.

Militairen krijgen EGO op aanvraag gratis toegezonden

en wie na z'n diensttijd een abonnement neemt (kost maar *f* 15,– p.j.) krijgt na opgave enkele jaarboekjes als welkomstgeschenk.
Schrijf een kaartje of bel naar Bureau Hoofdraadsman, Oranje Nasaulaan 71, 3708 GC Zeist, telefoon 03404-14436.

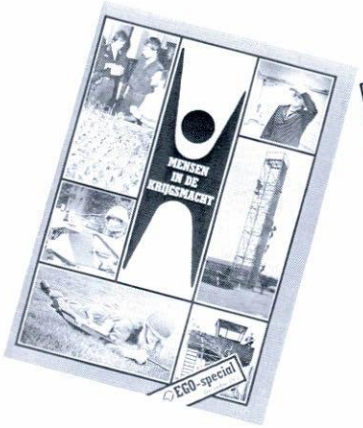

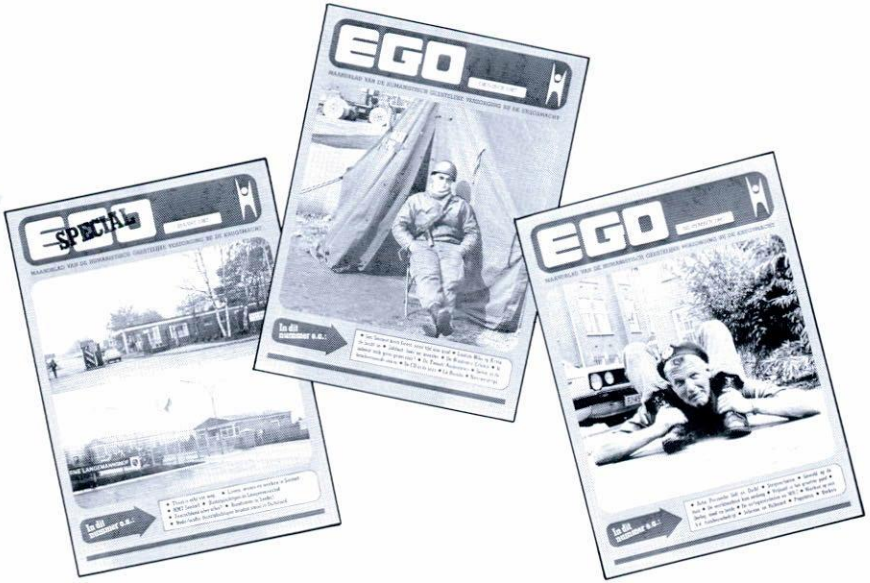

Uitgave: Bureau Hoofdraadsman
Oranje Nassaulaan 71,3708 GC Zeist